

Lunds universitet

Historiska institutionen

HISK37

Seminarieledare: Klas-Göran Karlsson

Handledare: Johan Östling

Uppsatsventilering: 17 januari 2019 – LUX:C15

Frände, Främling eller Fiende

En kvalitativ berättelseanalys av nationella identiteter och värderingar i svenska tidningar under det dansk-tyska kriget 1864

Axel Pålsson

Innehåll

1 Inledning	1
1.1 Tematik.....	1
1.2 Syfte och frågeställning.....	1
2 Historisk bakgrund	2
2.1 Slesvig-Holsteinfrågan	3
2.2 Skandinavismen vid 1800-talets mitt	4
3 Forskningsläge	6
4 Källmaterial	9
4.1 Avgränsning av källmaterial.....	11
4.2 Presentation av källmaterial	11
5 Metod och teori	13
5.1 Berättelseanalys.....	13
5.2 Teoretiska inslag i analysmodellen	14
6 Analys – Krigets begynnande fas: 1 februari 1864	16
6.1 Aftonbladet.....	16
6.2 Nya Dagligt Allehanda.....	17
6.3 Kristianstadsbladet	18
6.4 Lunds Weckoblad.....	20
6.5 Post- och Inrikes Tidningar	21
6.6 Delsammanfattning och diskussion.....	21
7 Analys – Slaget vid Dybbøls slutskede: 18 april 1864	23
7.1 Aftonbladet.....	23
7.2 Nya Dagligt Allehanda.....	25
7.3 Kristianstadsbladet	26
7.4 Lunds Weckoblad.....	27
7.5 Post- och Inrikes Tidningar	29
7.6 Delsammanfattning och diskussion.....	30
8 Vidare analys och diskussion	31
8.1 Syfte och Frågeställning – Återkoppling.....	31
8.2 Metod och teori – Återkoppling	33
8.3 Tidigare forskning – Återkoppling.....	36
9 Sammanfattning och resultat	38
10 Käll- och litteraturhänvisning	40
10.1 Källmaterial	40
10.2 Internet.....	40
10.3 Litteraturförteckning	40
10.4 Uppslagsverk	41

1 Inledning

1.1 Tematik

Det dansk-tyska kriget 1864 var i många anseenden slutet på en era för det danska kungadömet. Danmark förlorade sina sista tyska provinser vilket, kombinerat med överlåtandet av Norge till Sverige endast ett halvt århundrade tidigare, förseglade rikets utträde ur den europeiska stormaktspolitiken.¹ Motgångarna till trots blev kriget en viktig del av den danska nationella självsynen. Det avgörande danska nederlaget vid Dybbøl kom att bli en symbol för försvaret av riket. Men konflikten skulle även leda till stora förändringar för Sverige. Den skandinavistiske kung Karl XV:s misslyckande med att föra in Sverige i det dansk-tyska kriget banade vägen för nya grundlagsreformer. Redan knappt två år efter kriget avskaffades ständsriksdagen. Detta krig ämnas i denna uppsats därmed studeras genom en tillämpning av en kvalitativ berättelseanalys på svenska tidningsartiklar från krigsåret 1864. Vidare kommer även en komparativ ansats att tillämpas för att jämföra resultaten beroende på tidningarnas politiska anknytningar och geografiska belägenhet, i uppsatsen ofta även benämnt med begreppet *regionalitet*.

1.2 Syfte och frågeställning

Det andra slesvigska kriget, ett annat namn för denna konflikt, har länge varit av stort intresse för forskare då krisen, trots dess tämligen knappa betydelse för omvärlden, engagerade flera europeiska stormakter.² Likaså har kriget länge ansetts vara början på slutet för den politiska skandinavismen.³ Trots detta har få studier genomförts där den samtida reaktionen på kriget utreds. Under skandinavismens tidevarv hade Sverige kommit att växa allt närmare Danmark, men samtidigt fanns också starka band till Tyskland. Under flera århundraden hade Sverige anammat den tyska kulturen och Tyskland hade under 1800-talet växt fram som den ledande vetenskapliga förebilden för Sverige. Redan 1856, endast åtta år innan det dansk-tyska krigets utbrott, infördes utläringen av tyska i svenska skolor, ett språk som skulle bli synonymt med internationalitet för den samtida svenska akademikervärlden.⁴ Denna tanke, om de starka svenska kopplingarna till såväl Danmark som Tyskland är en av huvudorsakerna bakom denna uppsats inriktning. Vidare är tidningsartiklar väl lämpade som källmaterial för en studie

---

¹ Harald Gustafsson, "1864 – Nordens ödestimme?" *Historielärarnas Förenings Årsskrift 2016* (2016), s. 113, 107, 109.

² Tom Buk-Swienty, *Slagtebænk Dybbøl 18. april 1864: Historien om et slag* (Köpenhamn 2008), s. 384.

³ Gustafsson (2016), s. 114.

⁴ Birgitta Almgren, "Svensk-tyska föreningar: Mål för nazistisk infiltration" *Historisk tidskrift* 135:1 (2015), s. 64.

av detta slag då de speglar den samtida allmänna debatten angående kriget. Syftet med denna undersökning är följaktligen att skåda hur den samtida svenska pressen beskriver och berättar om det dansk-tyska kriget 1864. Av vidare intresse är även hur den svenska pressen ansåg att omvärlden, med fokus på Sverige, borde ha reagerat på kriget. Då Sveriges ovillighet att stödja Danmark under det dansk-tyska kriget 1864 ofta anses ha varit skandinavismens nådastöt vore det av intresse att studera huruvida detta reflekteras i den svenska samtida pressen. Med detta i åtanke lyder de frågor som ämnas ställas till källmaterialet därmed som följande:

- *Hur uppfattades det dansk-tyska kriget 1864 i samtida svenska tidningar? Vilka nationella identiteter och värderingar kan urskönjas i de presenterade berättelserna? Påverkades dessa av politiska anknytningar och regionalitet?*
- *Hur såg den svenska pressen på omvärldens roll i kriget? Hur förväntades omvärlden reagera på kriget? Skiftade dessa reaktioner beroende på tidningarnas regionalitet eller politiska riktning?*

2 Historisk bakgrund

1800-talet var en tid för stora förändringar i Norden. Landområden förlorades och återvanns och den skandinavistiska vågen slog igenom i de nordiska länderna. Efter Napoleonkrigen under det tidiga 1800-talet försvann Sverige och Danmark allt mer från storstatspolitikens centrum och Norden förkastades som en viktig region i den europeiska maktsenen.⁵

Napoleonkrigen blev den sista väpnade konflikten mellan de nordiska staterna och den långvariga fredsperioden som följde skulle komma att bli slutet för myten om den krigiske nordbon. Samtidigt florerade skandinavismen under den första halvan av århundradet, för att sedan tyna undan efter det andra slesvigiska kriget. Denna undersökning ämnar fokusera på såväl det dansk-tyska kriget 1864 som skandinavismen och hur de representeras av den svenska pressen kommer därmed det följande avsnittet ytterligare behandla Slesvig-Holsteinfrågan samt skandinavismen och den kringliggande politiska situationen vid tiden för det dansk-tyska kriget.

---

⁵ Max Engman & Åke Sandström, "Det nya Norden", i Max Engman & Åke Sandström (red.), *Det nya Norden efter Napoleon* (Stockholm 2004) s. 17–18.

2.1 Slesvig-Holsteinfrågan

Problemen med Danmarks besittning av hertigdömena Slesvig och Holstein orsakade runt 1800-talets mitt stora konflikter mellan det växande Preussen i söder och det danska kungadömet i norr.⁶ De danska besittningarna i Tyskland, hertigdömena Slesvig, Holstein och Lauenburg var av stor ekonomisk och demografisk vikt för den danska konglomeratstaten.⁷ Medan tekniskt sett under danskt styre ansågs hertigdömena, förutom delar av Slesvig, fortfarande vara del av Tyskland. Detta förhindrade dem från att fullständigt inkorporeras i det danska riket.⁸

Medan hertigdömena alla ansågs vara viktiga för Danmark förespråkade många danska nationalisterna att Holstein och Lauenburg skulle avskiljas från det danska riket. Istället skulle Slesvig, vars befolkning bestod av både danskar och tyskar olikt de andra hertigdömena, helt införlivas under den danska kronan och därmed skiljas från Tyskland. I början av 1848 genomdrev de danska nationalliberalerna en ny gemensam regeringsform för Danmark och Slesvig vilken hamnade i konflikt med hertigdömenas egna statsförfattningar.⁹ Kort därefter förklarade hertigdömena uppror mot den danska kungamakten, varefter flera tyska stater, däribland Preussen, valde att ge sig in i kriget på Slesvig-Holsteins sida. Medan Danmark till en början blev tillbakadrivna tvingades Preussen snart ge efter då Ryssland, önskades ett stabilt Europa, tvingade dem till fredsbordet. Kriget upphörde slutligen 1850 med en dansk seger där Slesvig-Holstein förblev i det danska riket.¹⁰

Konflikten om Slesvig-Holstein förblev dock och krig skulle blossa upp på nytt fjorton år senare då Danmark i slutet av 1863 genomförde en grundlagsförändring. Denna förde Slesvig närmare den danska kronan och separerade ytterligare hertigdömet från det tyska Holstein.¹¹ Grundlagsändringen tillät Preussen och deras för tiden allierade Österrike att ingripa. Efter att Danmark vägrat upphäva den nya författningen marscherade de första tyska trupperna den 1 februari 1864 därmed över den danska gränsen.¹² Danmark stod utan allierade mot den tyska koalitionen och den hjälp som den svenska kungen utlovat dem anlände

---

⁶ Harald Gustafsson, *Nordens historia: En europeisk region under 1200 år* (Lund 2017) s. 176–177.

⁷ Steen Bo Frandsen, "Det nya Norden efter Napoleon", i Max Engman & Åke Sandström (red.) *Det nya Norden efter Napoleon* (Stockholm 2004) s. 20.

⁸ Gustafsson (2017) s. 176.

⁹ Frandsen (2004) s. 47.

¹⁰ "Slesvig-holsteinska kriget", *Nationalencyklopedin*, <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/slesvig-holsteinska-kriget> (12/12–2018).

¹¹ "Novemberförfattningen", *Nationalencyklopedin*,

<<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/novemberförfattningen>> (14/12–2018).

¹² Frandsen (2004) s. 51.

aldrig.¹³ Efter Ulriksdalskonferensen 1863 hade den svensk-norska regeringen beslutat att inte stödja Karl XV:s yrkande på bistånd till Danmark.¹⁴ Det ansågs för farligt för landets framtid att dra in riket i ett krig mot Preussen. Den danska armén drog sig snabbt tillbaka till det urgamla försvarsverket Dannevirke¹⁵, men tvingades inom kort överge även det. Istället valde de den 5 februari att förskansa sig vid Dybbøl, en by på södra Jylland där de valde att invänta den tyska offensiven.¹⁶ Efter en lång belägring och stora danska förluster lyckades de tyska styrkorna slutligen övermanna danskarna den 18 april och försvararna tvingades retirera återigen. Slaget var en stor seger för Preussen och Österrike och beskrivs i historieskrivningen ofta som det avgörande slaget under kriget.¹⁷ Ett försök till fredsförhandlingar genomfördes av de andra stormakterna i Europa och en fredskonferens i London tillkallades den 25 april. Till en början lyckades konferensen, då en vapenvila infördes från och med den 12 maj. Dock var Danmark inte villig att gå med på de tyska kraven, och Preussen och Österrike var även de oense om fredsvillkoren. Den 25 juni hade vapenvilan brutits och Preussen hade inom loppet av ett par månader ockuperat resterande Jylland.¹⁸ Först i oktober samma år slöts ett fredsavtal i Wien.¹⁹ I fredstraktatet beviljades hertigdömet Lauenburg till Preussen i en personalunion medan Slesvig ockuperades av Preussen och Holstein av Österrike.²⁰

2.2 Skandinavismen vid 1800-talets mitt

Skandinavismen var en nationalistisk idéerörelse som växte fram i främst Sverige, Danmark och Norge under 1800-talets första hälft och som propagerade för brödraskap och samarbete mellan de skandinaviska länderna. Medan rörelsen var som starkast bland universitetsstudenter och aktivistgrupper visade den ändå på den genomgående fruktan för rysk och tysk aggression som spreds i Skandinavien under 1800-talet. De politiska försöken att skapa en gemensam nordisk union var en strävan att åter föra in de nordiska länderna i stormaktspolitiken.²¹

---

¹³ Alf W. Johansson, *Europas krig: Militärt tänkande, strategi och politik från Napoleontiden till andra världskrigets slut* (Kristianstad 1991) s. 93.

¹⁴ "Ulriksdalskonferensen", *Nationalencyklopedin*, <<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/ulriksdalskonferensen>> (03/01–2019).

¹⁵ Vid omnämnanden av detta under fornnordisk tid etablerade försvarsverket kommer den moderna danska stavningen användas: *Dannevirke*. Andra möjliga stavningar är *Danevirke* och *Danewerk*.

¹⁶ "Dybbøl", *Nationalencyklopedin*, <<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/dybbol>> (04/12–2018).

¹⁷ "Dansk-tyska kriget 1864", *Nationalencyklopedin*, <<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/dansk-tyska-kriget-1864>> (07/12–2018).

¹⁸ "German-Danish War", *Encyclopaedia Britannica*, <<https://www.britannica.com/event/German-Danish-War>> (07/12-2018).

¹⁹ Johansson (1991) s. 93–94.

²⁰ Matti Klinge, *Bonniers världshistoria 14: Idealism och industri* (Otava 1985) s. 296.

²¹ Gustafsson (2017) s. 182.

Vid 1850-talets början hade liberaler och konservativa i Sverige och Danmark börjat samarbeta över gränserna och då främst genom tidningarna. Ett exempel är den liberala tidningen *Aftonbladet* som visade sitt stöd för dels den danska nationalliberalismens strid mot kungamakten men även för Danmark i allmänhet när länder såsom Preussen och Österrike sökte lägga sig i landets inre angelägenheter. Efter Rysslands förlust i Krimkriget, men med en fortsatt, om än förminskad, stormaktsposition i den europeiska politiken, ökade Sverige under ledning av kung Oscar I sina försök att skapa en skandinavisk union. Omöjligheten i att nu återerövra Finland lämnade endast en möjlighet kvar för att kunna bekämpa rysk aggression: En allians eller union med Danmark.²²

Mot slutet av 1850-talet och under 1860-talets början hade tankarna om en skandinavisk union för det mesta förkastats men förhandlingar om försvarsallianser mellan Sverige-Norge och Danmark bestod. Både Oscar I av Sverige-Norge och hans efterföljare Karl XV erbjöd Danmark löften om bistånd i fall av krig, men motsättningar inom den svenska regeringen förblev.²³ Utan stöd från regeringen kunde de svensk-norska kungarna inte enrådigt sluta försvarsallianser med Danmark. Dock lovade Karl XV att i fall av krig skulle det svenska folket sluta upp bakom sina danska fränder. Hela 20 000 svenska soldater utlovades till Dannevirkes försvar i fall av ett sådant krig. Detta löfte av Karl XV skrämde dock den svenska regeringen, som var väl medveten om det svenska försvarets dåliga skick. Det ansågs dåraktigt att dra in Sverige i ett krig mot tyskarna och därmed riskera Sveriges framtid. Detta betyder dock inte att det inte fanns folkligt stöd för Danmark i Sverige under det dansk-tyska kriget. Under krigets gång anslöt sig flera hundra svenska soldater och officerare till den danska armén. Många gavs tjänstledighet för att kunna göra så. Detta svenska oofficiella bistånd till Danmark upprörde de tyska staterna, och flera svenska soldater tillfångatogs under krigets gång, inte minst under slaget vid Dybbøl. Redan i maj tvingades den svenska regeringen sluta ge ut tjänstledighet till de soldater som önskade hjälpa Danmark.²⁴

Allmänt anses denna ovilja av Sverige-Norge att officiellt bistå Danmark under det dansk-tyska kriget vara synonymt med skandinavismens fall. I viss mån stämmer denna hypotes, då den *politiska* skandinavismen mötte sitt slut under åren runt kriget, men idéerna om ett förenat Norden levde vidare i de kulturella sfärerna. Den politiska skandinavismen

---

²² Åke Holmberg, *Skandinavismen i Sverige vid 1800-talets mitt* (Göteborg 1946) s. 222, 257.

²³ "Skandinavism", *Nationalencyklopedin*, <<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/skandinavism>> (12/12-2018).

²⁴ Lars Ericson Wolke, *Svenska Frivilliga: Militära uppdrag i utlandet under 1800- och 1900-talen* (Lund 1996) s. 39-42.

skulle dock aldrig komma att bli lika framstående igen.²⁵ Det var först mot slutet av 1900-talet som de skandinavistiska tankarna återigen fick fäste med utökade nordiska samarbeten inom såväl kulturella och ekonomiska som militära frågor genom inrättandet av nordiska passunioner, ministerråd och gemensamma stridsgrupper.²⁶

3 Forskningsläge

Såväl skandinavismen som det dansk-tyska kriget är ämnen som studerats utförligt av historiker men som sällan har applicerats tillsammans på ett sätt liknande denna uppsats, med ett fokus på den allmänna opinionen och svenska åsikter om kriget i synnerhet. Dock har ett fåtal forskare snuddat på de två ämnena på olika vis. Nedan följer därmed en genomgång av den mest relevanta tidigare forskningen.

I sin doktorsavhandling *Skandinavismen i Sverige vid 1800-talets mitt (1843–1863)* från 1946 undersöker historikern Åke Holmberg hur skandinavismen speglades i exempelvis svenska samtida tidningar, brevsamlingar och memoarer. Särskilt intressant, menar Holmberg, är det att studera tidningar då de bättre än enstaka brev och memoarer representerar den allmänna opinionen. Medan tidningarna omöjligt kan hävdas helt representera hela det svenska folket bör de ändå tyda på åsikter och tendenser inom tidningens publik och dess sociala miljö. Framför allt, fortsätter Holmberg, kan den politiska och ideologiska debatten mellan liberalismen och konservatismen tydas i den samtida svenska pressen. I sin studie finner Holmberg att de svenska tidningarna, även om de tidigare visat på skandinavistiska tendenser, inte nödvändigtvis stödde Karl XV:s försök till att först skapa en allians och senare en union med den danska kronan. Det var för farligt, menade kungens motståndare, att bistå Danmark utan försäkran om ytterligare stöd från franska truppstyrkor och den brittiska flottan. Kungen och skandinavisterna lyckades aldrig övervinna denna fruktan och det svenska folket ställde sig bakom regeringens beslut att förbli neutralt gentemot Danmark. Sprickan i det liberala lägret mellan skandinavisterna och de svenska nationalisterna var även den uppenbar i den allmänna opinionen. Holmbergs studie är inte av intresse enbart på grund av dess fokus på skandinavismen utan även för att den grundligt går igenom den liberala och konservativa debatten i pressen under 1800-talet, något som väl tordes kunna jämföras med denna uppsats fynd. Även om Holmbergs studieperiod inte sträcker sig till 1864 tillåter den en djupare insikt

---

²⁵ ”Skandinavism”, *Nationalencyklopedin*.

²⁶ “Pan-Scandinavianism”, *Encyclopaedia Britannica*, <<https://www.britannica.com/event/Pan-Scandinavianism>> (11/12-2018).

i den svenska pressens tendenser under åren precis innan kriget. Detta kan jämföras med hur kriget speglas i det av denna uppsats valda källmaterialet.²⁷

En studie om skandinavism i svensk opinion under 1800-talet genomfördes och presenterades av Henrik Edgren i sin text ”’Norden hedder vort fosterland’: Nordiskt och skandinavistiskt i svensk tidningsopinion under tidigt 1800-tal” i samlingsverket *Skandinavism: En rörelse och en idé under 1800-talet*. Texten är av intresse för att jämföra just hur skandinavistiska tendenser uppenbaras i de svenska tidningarna vid tiden för det dansk-tyska kriget och hur de förändrats från tidigare under 1800-talet. Edgrens fynd tyder på en mer negativ syn på Danmark i den svenska pressen där de fortfarande i viss mån ses som fienden efter deras ställningstagande på Frankrikes sida under Napoleonkrigen. Även om Danmark fortfarande målades i en visst ljus dager låg otvivelaktigt fokuset på att främja frändskapet mellan Sverige och Norge, de två unionspartnerna. Medan hans fynd är av intresse kvarstår problemet att Edgren studerar en period tämligen långt innan denna uppsats egna studiefokus.²⁸

I sin utredande text ”Scandinavianism: Mapping the Rise of a New Concept” i den begreppshistoriska tidskriften *Contributions to the History of Concepts* belyser den norska historikern Ruth Hemstad hur skandinavistiska begrepp och koncept växte fram runt 1840-talet och framåt. Det fanns, menar hon, inte egentligen någon särskilt skandinavistisk diskurs innan det och att det var först under 1830- och 1840-talen som de danska, norska och svenska folken började föras samman under en och samma begrepp, exempelvis Skandinavien, eller Norden. Det var, menar Hemstad, först då som det skandinavistiska ordförrådet dök upp. Vidare menar Hemstad att de skandinavistiska begreppen anammades främst av det liberala lägret i Sverige och Danmark. Tanken om en nordisk union blev en stor del av det nationella, såväl som lokala debatten, och integrerades även till vis del i den nordiska samtalsordningen. Det är just på grund av detta, menar Hemstad, som det går att bevisa skandinavismens vikt för de svenska och danska samhällena under 1800-talet.²⁹

Hemstad undersöker även i en annan studie ett tema som är relevant för denna uppsats. I hennes arbete ”Nordisk samklang med politiske dissonanser: Skandinavisme og skandinavisk samarbeid på 1800-tallet” i antologin *Det Nya Norden efter Napoleon* söker Hemstad

---

²⁷ Holmberg (1946) s. 11–21, 47, 52, 405, 415.

²⁸ Henrik Edgren, ”’Norden hedder vort fosterland’: Nordiskt och skandinavistiskt i svensk tidningsopinion under tidigt 1800-tal” i Magdalena Hillström & Hanne Sanders (red.) *Skandinavism: En rörelse och en idé under 1800-talet* (Halmstad 2014) s. 36, 41–42.

²⁹ Ruth Hemstad, “Scandinavianism: Mapping the Rise of a New Concept”, *Contributions to the History of Concepts* 13:1 (2018) s. 10-21.

kartlägga skandinavismens utveckling under den långa perioden från 1830-talet till 1920. En del av hennes text är dock tillägnad åt den för denna uppsats intressanta perioden, tiden för det dansk-tyska kriget 1864. Exempelvis nämner Hemstad hur det under perioden runt kriget grundades flera skandinavistiska sällskap i såväl Stockholm som Köpenhamn och Oslo. Dessa, som kunde ledas av både liberaler och konservativa, arbetade för en politisk nordisk union som skulle skydda den skandinaviska nationaliteten och friheten i Norden. Det var även inte ovanligt att skandinavistiska möten mellan danskar och skåningar planerades. Vidare argumenterar Hemstad för att det dansk-tyska kriget i slutändan inte var nådastöten för de skandinavistiska samarbetena då idérörelsens fall skull komma först under 1870-talet, när maktbalansen skiftade allt mer i Europa. Snarare, medan kriget blev ett hårt slag mot skandinavismen, levde idén vidare och förblev särskilt stark på vad Hemstad benämner som en *low politic*-nivå. Det vore intressant att skåda huruvida denna hypotes, om skandinavismens överlevnad på en lågpolitisk nivå, kan tydas ur det valda källmaterialet.³⁰

En för denna uppsats särskilt viktig studie att förhålla sig till är Magnus Elgenstierna Weides magisteruppsats ”Skandinavismen bland icke-eliten i Sverige vid 1800-talets mitt” från Lunds universitet där han studerar om och hur skandinavistiska tankar och danska sympatier i de lägre samhällsständerna kunde urskönjas i den allmänna opinionen och brevväxlingar. Även om Elgenstierna Weide främst undersöker de svenska sympatierna under det tidigare slesvigska kriget snarare än det krig som ligger i fokus för denna kandidatuppsats är hans studie ändå av intresse, om inget annat för att jämföra denna uppsats resultat med det första slesvigska kriget 1848–1850. Det vore därmed intressant att jämföra dessa två studier för att uppnå en djupare förståelse över hur de svenska tankarna om såväl Danmark som de tyska staterna förändrats över tid. I sin undersökning finner Elgenstierna Weide att skandinavismen ej endast var en idérörelse för den svenska eliten utan att skandinavistiska tendenser, och då även danska sympatier, även var tydliga bland såväl städernas medel- och underklasser som bönder och den allmänna landsbygdsbefolkningen. Framför allt, menar Elgenstierna Weide, var skandinavismen som absolut starkast i Stockholm och i Skåne, något han menade var anmärkningsvärt då den skånska närvaron till den danska gränsen tordes ha bidragit till en känsla av distansering från Danmark, vilket den litteratur han studerat hade hävdad. Snarare, menar han, var den skandinavistiska andan som starkast i Skåne då lokalbefolkningen genom sin nära kontakt med danskarna kunde se likheterna mellan rikena. I

---

³⁰ Ruth Hemstad, ”Nordisk samklang med politiske dissonanser: Skandinavisme og skandinavisk samarbeid på 1800-tallet” i Max Engman & Åke Sandström (red.) *Det nya Norden efter Napoleon* (Stockholm 2004) s. 205-212.

Stockholm, fastslår Elgenstierna Weide, berodde de danska sympatierna snarare på den stora medel- och överklassen i huvudstaden och den nära tillgången till pro-skandinavistiska tidningar och böcker. Även då nationalismen växte sig allt starkare i Europa var det i Sverige inte nödvändigtvis fel att stödja den danska nationalistiska andan då det var möjligt att vara både svensk och skandinav. Detta, menar Elgenstierna Weide, kan jämföras med situationen för befolkningen i de omtvistade hertigdömena Slesvig-Holstein, där det vore omöjligt att kalla sig själv både dansk och tysk.³¹

Vidare bör det noteras att det under studier av dessa slag, med fokus på svenska reaktioner eller deltagande under de dansk-tyska krigen, så läggs stor fokus närmast alltid på den skandinavistiska rörelsen. Skandinavismen är förvisso av vikt även för denna uppsats, men uppsatsen ämnar även studera reaktionerna ur ett rent politiskt och ideologiskt, samt regionalt, perspektiv. Det är inte nödvändigtvis så att alla artiklar karakteriseras av propagerande för eller emot skandinavismen. Det är därför nödvändigt att skåda källmaterialet med en så neutral utgångspunkt som möjligt. Redan förkunskapen om tidningarnas ideologiska hållning samt om var de är belägna är nog för att riskera vidare författningar om resultaten. Medan skandinavismen fortfarande kommer spela stor roll i undersökningen består idérörelsen inte som den enda kontexten att utgå ifrån under undersökningens gång.

En studie av detta slag vore även nyttigt då få liknande undersökningar i sanning genomförts. Majoriteten av den forskning som berör den allmänna opinionen i 1800-talets Sverige-Norge och Danmark studerar främst den ur ett endast skandinavistiskt perspektiv. Vidare har fokuset även legat på det tidigare av de två krigen och det dansk-tyska kriget 1864 har setts som en brytpunkt i den skandinavistiska historieskrivningen, men den har sällan studerats utförligt. Forskning har snarare fokuserat på antingen perioden innan kriget, eller på den kulturella skandinavismens fortlevnad efter krigsåret.

4 Källmaterial

För att på bästa vis undersöka de allmänna svenska synpunkterna på det dansk-tyska kriget och de krigande parterna krävs det ett källmaterial som speglar en så stor andel individer som möjligt. Med detta i åtanke vore samtida tidningsartiklar därmed det bäst lämpade forskningsmaterialet för denna uppsats. Nedan ämnas därmed presenteras såväl de valda tidningarna och de avgränsningar som påverkat urvalet av tidningarna i allmänhet samt de tidsperioder som kommer undersökas.

---

³¹ Magnus Elgenstierna Weide, ”Skandinavismen bland icke-eliten i Sverige vid 1800-talets mitt” (Lunds universitet 2005) s. 3–8, 45–49.

Under 1830–1860-talen växte den liberala pressen fram i Sverige och var snart en dominerande makt i samhället. Den var främst representerad av huvudstadstidningen *Aftonbladet*, som skulle komma att bli liktydig med den nya liberala epoken inom den svenska pressens historia. Likt många andra tidningar under 1800-talet orsakade *Aftonbladets* hätska debattartiklar att den utsattes för kunglig censurering och indragningar, endast för att återvända under ett nytt namn. Genom att kritisera exempelvis det kungliga teatermonopolet sökte de liberala tidningarna markera en ideologisk ståndpunkt gentemot den konservativa pressen, men framför allt mot kungamakten. Efter den liberala pressens framgångar blev kungamakten allt oroligare och bestämde sig för att inrätta sina egna konservativa och lojala tidningar. Den regeringsvänliga tidningen *Post- och Inrikes Tidningar* erhöll till och med ett statligt annonsmonopol, något som orsakade en oerhörd ilska bland de privatägda tidningarna.³²

Under 1850-talet växte den privata konservativa pressen fram som en motvikt till den liberala dominansen i området. I Stockholm grundades den konservativa *Nya Dagligt Allehanda* för att konkurrera med *Aftonbladet*. Huvudstaden skulle sedan komma att domineras av dessa två nyhetsorgan. Tidningarna var även uppenbart viktiga för den gemene svensken som nyhetsförmedlare då det vid tider för krig, såsom exempelvis det dansk-tyska kriget 1864 såldes flera tusen exemplar fler än vanligt. Medan det även fanns vissa tidningar som anslöt sig till andra ideologier var det utan tvekan liberalismen och konservatismen som dominerade den svenska pressen vid denna tidpunkt.³³

Forskningen om hur den liberala och konservativa pressens nyhetsreportage karakteriserades är minst sagt ofullständig men vissa ledtrådar kan utvinnas ur det mediehistoriska verket *Den svenska pressens historia*. Liberala tidningar utövade ofta en hätsk polemik gentemot kungliga monopol och maktutövningar som de ansåg gick emot den allmänna opinionen eller som sågs som bakåtsträvande. Den konservativa pressen, även den som var oberoende av kunga- eller statsmakt, strävade ofta efter att försvara kungliga beslut och politiska agendor men var trots det ofta villig att kritisera statsmakten.³⁴

---

³² Dag Nordmark, "Liberalernas segertåg (1830–1858)" i Dag Nordmark & Eric Johannesson & Birgit Petersson (red.) *Den svenska pressens historia II: Åren då allting hände (1830–1897)* (Västervik 2001) s. 18, 29, 34–35.

³³ Eric Johannesson, "Med det nya på väg (1858–1880)" i Dag Nordmark & Eric Johannesson & Birgit Petersson (red.) *Den svenska pressens historia II: Åren då allting hände (1830–1897)* (Västervik 2001) s.128–130.

³⁴ Nordmark (2001) s. 29, 37–38.

4.1 Avgränsning av källmaterial

Då denna studie ämnar utreda just hur de svenska sympatierna såg ut under det dansk-tyska kriget vore det av intresse att jämföra tidningsartiklar främst beroende på deras ideologi och geografiska läge. I slutändan har två liberala och två konservativa tidningar valts ut varav en i varje läger är från huvudstaden och den andra från Skåne. Vidare kommer även en statligt associerad tidning studeras för att ge en inblick i den statliga synen på kriget vilket senare kan jämföras med resultaten från studiet av de andra tidningarna. Tidningarna som slutligen valts lyder därmed som följande: *Aftonbladet*, en liberal tidning från Stockholm; *Nya Dagligt Allehanda*, en konservativ huvudstadstidning; *Kristianstadsbladet*, en liberal Skånetidning; *Lunds Weckoblad*, en konservativ tidning i Lund och slutligen *Post- och Inrikes Tidningar*, ett halvofficiellt nyhetsorgan beläget i Stockholm.

Vidare avgränsningar innebär ett fokus på endast tidningsutgåvor från dagarna runt två särskilda händelser under kriget: krigets begynnelse den 1:e februari och slaget vid Dybbøls sista dag den 18:e april. Detta för att vidare studera förändringen av de svenska sympatierna från krigets början till det avgörande slaget vid Dybbøl. Alla tidningarna gavs dock inte ut dagligen. I vissa fall, såsom exempelvis *Kristianstadsbladet*, gavs tidningar ut endast två gånger i veckan. På grund av detta kommer inte alla artiklar som studeras ha givits ut samma dag. Exempelvis kan vid undersökningen av artiklar från krigets början vissa upplagor vara utgivna så sent som den 6:e februari. Vidare bör det noteras att vidare avgränsningar träder i kraft även vid valet av särskilda artiklar i utgåvorna. Detta då flera reportage om kriget i fråga ofta endast är citat eller omskrivningar av andra tidningars artiklar. Då denna uppsats snarare söker studera de valda tidningarnas självständiga formuleringar vid deras rapportering om kriget kommer fokus ligga på de längre, resonerande artiklarna som ej, åtminstone direkt, citerar från andra nyhetsorgan.

4.2 Presentation av källmaterial

Tidningarna är tillgängliga digitalt via det Kungliga Biblioteket i Stockholm. Då de är utgivna innan 1902 är de fritt tillgängliga via internet och särskild åtkomst via Universitetsbiblioteket i Lund krävs ej. I den mån att det är möjligt ämnas artiklar skrivna så nära de valda händelserna som möjligt att användas för analys, detta för att fånga de enskilda tidningarnas reaktion snarare än rena efterrapningar av andra tidningars reportage.

Främst bland 1800-talets nyhetsorgan i Sverige var *Aftonbladet*, en då liberal tidning baserad i huvudstaden som skulle komma att dominera den svenska mediavärlden under hela århundradet. Få andra tidningar kunde hoppas att konkurrera med *Aftonbladet* i form av

mängden sålda utgåvor och allmänt inflytande över det svenska folket. *Aftonbladet* ansågs ofta vara en tidning för den svenska eliten men trots att andra tidningar var bättre på att nå ut till de andra samhällsklasserna var *Aftonbladets* inflytande över det svenska samhället fortfarande utan dess like. Vid tiden för det dansk-tyska kriget vägledades tidningen av den liberale redaktören August Sohlman, en ivrig förkämpe för den skandinavistiska andan och den nordiska unionstanken.³⁵

Stockholmstidningen *Nya Dagligt Allehanda* grundades 1859 För att agera som en konservativ motpol gentemot det då fortfarande dominerande *Aftonbladet*. De två tidningarna skulle i mångt om mycket komma att representera den nationella konflikten mellan den liberala och den konservativa pressen. *Nya Dagligt Allehanda* sökte att främja företagarkulturen i Sverige och förespråkade skyddandet av företagen från andras, inklusive regeringens, ingripande. Skandinavismen och unionsfrågan var ett av de ämnen som de debatterade som hätskast med *Aftonbladet*. En skandinavistisk union vore, enligt *Nya Dagligt Allehanda*, omöjligt. Trots dess konservativa hållning tog tidningen fortfarande ofta avstånd från den kungliga politiken och stöttade flera utländska frihetskämpar.³⁶

Grundad 1775 var *Lunds Veckoblad* tveklöst en av Sveriges äldsta tidningar. Ofta även benämnd *Lunds Veckoblad* eller *Lunds Veckoblad Nytt och Gammalt*, var den under 1800-talet en konservativ tidning som gavs ut med tämligen stora framgångar i Lund.³⁷ Det liberala *Kristianstadsbladet* grundades 1856 som *Christianstadsbladet*.³⁸ Vid tiden för det dansk-tyska kriget styrdes tidningen av den liberala och baptistiska redaktören K. J. M. Möllerswärd, som styrde tidningen bort från den tidigare redaktörens snarast rojalistiska och konservativa tendenser.³⁹

Den tidvis kungligt kontrollerade *Post- och Inrikes Tidningar* grundades redan under 1600-talet för att agera som ett nationellt annons- och nyhetsorgan. Från 1791 utgavs den av Svenska Akademien, som önskade stänga ner den då den visat sig vara en ekonomisk belastning. Kungliga medel höll dock tidningen igång.⁴⁰ Från och med 1860 gavs *Post- och Inrikes Tidningar* ett statligt bidrag på 10 000 riksdaler för att öka dess räckvidd och det folkliga intresset för nyhetsorganet. Tveklöst betydde detta att tidningen än vidare närmade

---

³⁵ Johannesson (2001) s. 136-137; "August Sohlman", *Nationalencyklopedin*, <<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/august-sohlman>> (02/01-2019).

³⁶ Johannesson (2001) s. 128, 137-138.

³⁷ "Lunds Dagblad", *Nordisk Familjebok* (1959) band 18, s. 853.

³⁸ "Kristianstadsbladet", *Nordisk Familjebok* (1930) band 12, s. 96-97.

³⁹ Gunilla Lundström, "Christianstadsbladet grundades 1856", *Kristianstadsbladet*, <<http://www.kristianstadsbladet.se/kristianstad/christianstads-bladet-grundades-1856>> (22/12-2018).

⁴⁰ Nordmark (2001) s. 35.

sig statsmakten. Efter det dansk-tyska kriget föreslogs det till och med i riksdagen att tidningen officiellt skulle bindas till den svenska regeringen. Förslagen fullföljdes dock inte då riksdagen menade att regeringen i praktiken redan kontrollerade tidningen.⁴¹ För denna uppsats är *Post- och Inrikes Tidningar* intressant just för dess starka kopplingar till regeringen och för att möjliggöra en djupare analys av det statliga svaret på det dansk-tyska kriget.

5 Metod och teori

5.1 Berättelseanalys

Då denna uppsats ämnar undersöka hur det dansk-tyska kriget 1864 – samt dess krigande parter – skildras i den samtida svenska pressen kommer en berättelseanalytisk modell tillämpas på källmaterialet. Denna typ av kvalitativ analys har valts då den tillåter en djupare studie av, samt bättre förståelse över, hur artiklarna berättar om konflikten samt hur deras möjliga sympatier speglas i texten.

I den för denna uppsats vägledande boken *Historien är nu: En introduktion till historiedidaktiken* (2009) definierar Martin Alm en berättelse som ”en rad händelser, som placeras i en viss inbördes ordning och kopplas till varandra”. En berättelse är inte uppbyggd på måfå utan var händelse följer på en annan, ett resultat av den tidigare händelsen.

Berättelsen i sig innebär inte endast en serie av händelser presenterade i texten. Snarare menas även den övergripande historien, *intrigen*, som Alm benämner det, som agerar som ramverket för hur de olika händelserna som beskrivs ska sättas ihop för att bli en berättelse.

Berättelseanalysen är särskilt användbar när det gäller studiet av processer eller händelser och dess förändringar över tid. Med ett berättelseanalytiskt fokus i Alms anda lägger historikern vikt på att finna grundläggande teman i de olika berättelserna. Dessa teman kan sedan jämföras med varandra. Med berättelseanalysen som mer av ett vägledande ramverk än ett strikt regelverk framkommer flera nya möjliga frågor. I fokus ligger då att urskönja vilka problem som förs fram som störst och viktigast i berättelsen. Vidare studeras huruvida berättelsen formuleras på ett särskilt vis för att främja ett särskilt perspektiv eller motiv. Det är med analysaspekter som dessa i åtanke som berättelseanalytikern kan närma sig det valda källmaterialet.⁴²

Berättelser är även intressanta att studera, menar Alm, då de är ett resultat av författarens historiemedvetande. Skapandet av en berättelse är inte endast ett medel för att

---

⁴¹ Johannesson (2001) s. 135–136.

⁴² Martin Alm, ”Historiens ström och berättelsens fåra: Historiemedvetande, identitet och narrativitet” i Klas-Göran Karlsson & Ulf Zander (red.) *Historien är nu: En introduktion till historiedidaktiken* (Lund 2009) s. 256.

föra fram en poäng eller en sensmoral. Snarare används berättelsen för att knyta ihop ”förflutet, nutid och framtid på ett meningsfullt vis”. Vidare kan dessa berättelser med fördel jämföras med varandra för att urskönja hur olika värderingar och perspektiv med var ny tolkning. Metoden är då av intresse då den tillåter för en komparativ ansats av källmaterialet där de olika tidningsartiklarna kan jämföras för att skåda eventuella gemensamma teman i berättelserna. På detta vis uppenbaras även tydligare hur de skiljer sig åt; hur, exempelvis, de liberala och de konservativa tidningarna speglade den svenska relationen till Danmark, eller för den delen Sveriges roll i kriget.⁴³

I praktiken innebär tillämpningen av berättelseanalysen ett ökat fokus på hur tidningarna bygger upp sina artiklar samt på vad som förs fram som särskilt viktigt för läsaren att veta. Tydliga och underliggande värderingar urskönjas genom att studera hur artiklarna beskriver en händelse, en grupp eller en individ. I detta fall kan ett exempel vara Preussen som en aktör i det dansk-tyska kriget. Genom att skåda vilka karakteristika som anses dåliga ges forskaren även en inblick i författarens idealvärden. Används särskilda begrepp som tyder på frändenskap eller förbittring? Vidare kan olika berättelser även jämföras. Beskriver en liberal tidning från Stockholm kriget på ett annorlunda vis än en konservativ tidning från Skåne? Vilka olika värden kan urskönjas i deras berättelser? På detta vis möjliggörs en inblick i hur värderingar skiftade beroende på ideologi och regionalitet.

5.2 Teoretiska inslag i analysmodellen

Medan den berättelseanalytiska modellen till stor del kan anses vara användbar krävs det för en studie av detta slag vidareutvecklande av metoden genom ett anammande av särskilda teorier. I detta fall tillämpas Ainur Elmgrens tankar om nationella stereotyper och identiteter. I sin studie *Den allrakäraste fienden: Svenska stereotyper i finländsk press 1918–1939* (2008) betonar Elmgren hur de fynd som kan finnas i tidningsmaterialet inte med säkerhet kan anses spegla den offentliga opinionen. Snarare är det endast stereotyper som kan utvinnas ur källmaterialet. Dessa stereotyper kan dock belysa underliggande föreställningsvärldar eller mentaliteter och hur åtminstone delar av det svenska folket såg på det dansk-tyska kriget. För att sedan studera stereotyper i källmaterialet måste först en grundläggande förståelse över nationella identiteter åstadkommas. Den nationella identiteten, menar Elmgren, vilar på två fundamentala föreställningar: den gemensamma historien och det ömsesidiga förflutna samt

---

⁴³ Alm (2009) s. 257, 259–260.

tanken om ett 'vi' och ett 'dem'.⁴⁴ Det är denna tanke om nationella identiteter som främst kommer tillämpas i denna uppsats.

För att möjliggöra studier av detta fenomen föreslår Elmgren tre olika begrepp, eller snarare kollektiva kategorier, som utförligare beskriver de sätt som 'de andra' kan representeras i källmaterialet: *fränden*, *främlingen* och *fienden*. *Fränden*, menar Elmgren, "är någon som erkänns som en bland gelikar, som en blodsfrände". För denna uppsats kan det, beroende på tidningen, betyda både det danska och det tyska folket. Likaså kan frändetanken även uppenbara sig vid beskrivningar av det egna politiska lägret eller måhända även kungamakten. *Främlingen* är någon som står utanför den egna samhörigheten genom dess koppling till en annan gemenskap eller som en ansedd inkräktare i den egna gemenskapen. Främlingen kan vara både neutral och ett hot, vilket Elmgren definierar som en person eller grupp "som vi-gruppens representanter inte förmår identifiera sig med, men som inte nödvändigtvis uppfattas som ett hot mot vi-gruppen.". Främlingen kan vara ett hot, men olikt fienden, leder dess närvaro eller omnämnande inte till något särskilt agerande. *Fienden*, menar Elmgren, är en grupp som den egna gemenskapen är beroende av för att berättiga sin egen identitet. Den behöver inte nödvändigtvis vara aktivt hotfull mot den egna gruppen. Snarare, menar Elmgren, räcker det att de egenskaper som tilldelas fienden på en fundamental nivå är i konflikt med de som definierar den egna gruppen. Viktigast att notera är att fienden, i likhet med de två andra kollektiva kategorierna, kan beskriva vem som helst utan- och innanför den egna gemenskapen.⁴⁵

Vidare beskriver Elmgren hur användandet av nationella stereotyper och identiteter som analysredskap kan vara användbart vid en historisk studie av massmedier genom att undersöka hur pressen formulerar "nationella själv- och fiendebilder".⁴⁶ I sin studie använder sig Elmgren av detta angreppssätt främst för att uppnå en bättre förståelse för den betydelse som nationen som ett fenomen har för pressen. I denna uppsats kommer tanken om nationella identiteter användas för att fördjupa berättelseanalysen samt för att skåda hur den svenska pressen använde sig av tanken om nationen i sitt berättelsebyggande. Vidare kommer nationen även studeras ur en skandinavistisk kontext, för att se huruvida tidningarna söker anknyta den egna tanken om nationen till Danmark, eller ifall de istället söker närma sig de tyska staterna. De kollektiva kategorierna *frände*, *främling* och *fiende* kommer därmed utgöra en central del

---

⁴⁴ Ainur Elmgren, *Den allrakäraste fienden: Svenska stereotyper i finländsk press 1918–1939* (Lund 2008) s. 11–14.

⁴⁵ Elmgren (2008) s. 15–16.

⁴⁶ Elmgren (2008) s. 25.

av analysmetoden då de tillåter en konkretisering av de urskönjda perspektiven på kriget i källmaterialet. Det teoretiska perspektivet kommer tillämpas på analysresultaten först i de diskuterande delsammanfattningarna i slutet av varje analyskapitel. Resultaten diskuteras sedan djupare i det senare diskussionskapitlet. Detta för att bibehålla den empiriska undersökningens stringens, och först senare utförligt diskutera resultaten.

Genom att studera källmaterialet med detta teoretiska perspektiv i åtanke ämnar uppsatsen uppnå en djupare förståelse över hur den svenska pressen formulerar nationella identiteter och tilldelar dessa kollektiva kategorier i sina berättelser. Användandet av Elmgrens teorier för att studera källmaterialet möjliggör en bättre förståelse av vem som i det dansk-tyska kriget ansågs av den svenska pressen vara fienden och vem som ansågs vara fränden. Samt belyser det även vilken roll som tidningarna menade att det egna landet, eller den egna gemenskapen, bör ha i konflikten.

6 Analys – Krigets begynnande fas: 1 februari 1864

I denna del av uppsatsen ämnas tidningarnas reaktion på krigets början studeras. Fokus kommer under analysen läggas på att undersöka hur upptakten till, samt början av, det dansk-tyska kriget speglades i den svenska pressen. Mer konkret betyder detta att artiklarnas berättelsestruktur, begrepps användning och användande av nationella värderingar är centralt i undersökningen. Fokus ligger på att studera hur källmaterialet menar att kriget kommer utspela sig, samt även hur omvärlden, med fokus på Sverige-Norge, förväntades reagera på kriget. Av vidare intresse är även hur tidningarna bygger upp berättelsen om kriget. Likaså ämnas de svenska sympatierna under kriget skådas.

6.1 Aftonbladet

I *Aftonbladets* utgåva från den tredje februari 1864 syns inte någon oerhörd oro inför den tyska invasionen av Danmark. Medan konflikterna fortfarande anses oroväckande ligger fokus snarare på att betona de enligt dem goda danska förutsättningarna i kriget. Under rubriken ”Den danska krigsteatern II: Utsigterna och lokaliteterna med afseende på ett fälttåg å halfön”⁴⁷ följer en genomgång av de stundande konflikterna men även en i närmast patriotisk anda skriven beskrivning av de danska befästningarnas möjligheter att slå tillbaka tyska angrepp. Möjliga motargument bemöts direkt med nya gensvar som alla pekar mot en tydlig

---

⁴⁷ Aftonbladet, 1864-02-03, s. 1, spalt 6. Notera den möda som läggs ned på att rapportera om kriget. Notera även att en tidigare genomgång av ”den danska krigsteatern” nämns. Denna har dock inte återfunnits i någon av de närmaste utgåvorna. Troligt är att den givits ut som ett extranummer. Tidningen nämner själv att de i den tidigare genomgången även bifogat en hjälpsam karta över Dannevirket.

dansk seger. Att en förlust vore möjlig för Danmark ser *Aftonbladet* inte som troligt. Snarare söker de lugna den svenska befolkningen genom att betona att även om Dannevirket skulle falla så vore det inte slutet för Danmark:

Vi hafva velat erinra om dessa omständigheter, på det den svenska allmänheten må inse, att Danmark eger goda både naturliga och konstgjorda försvarsmedel, och att man icke får inbilla sig att den danska saken skulle vara förlorad om tyskarna lyckas att forcera positionen vid Dannevirke.⁴⁸

Det är, menar *Aftonbladet*, därmed troligt med en tysk seger vid det fornnordiska försvarsverket, men att detta sedan skall leda till en slutgiltig dansk förlust i kriget accepteras inte som möjligt. Vidare tecken på den liberala tidningens sympatier för den danska sidan vid krigsutbrottet kan tydas ur ett brev från *Aftonbladets* lokala korrespondent i Slesvig, som utförligt beskriver händelserna som förväntades leda till krigets utbrott. Medan brevet är skrivet redan den 27 januari är det uppenbart att det stundande kriget var väntat. Mest slående är, måhända, den inledande delen av brevet:

När en grannstat vill tillvälla sig rättighet till uppsigt öfver ett lands författningsförhållanden, är detta lands sjelfständighet och hela tillvaro i fara; detta lär historien och detta säger det sunda förnuftet. En sådan uppsigt har Tyskland länge försökt utöfva i afseende å Danmark.⁴⁹

Efter denna inledande kritik av de tyska staternas ageranden består brevet främst av en simpel kronologisk genomgång av händelserna berörande Slesvig-Holsteinfrågan från tyska anspråk på Slesvig-Holstein 1846 till samlandet av de danska trupperna vid Dannevirket inför de tyska truppernas anmarsch vid krigsutbrottet 1864. Insändaren karakteriseras av samma optimism som kan ses i *Aftonbladets* artiklar från början av februari. Danmark förväntades hålla ut. Tydligt är att den tidigare konflikten under åren 1848–1850 tycks ha varit av stor betydelse för *Aftonbladets* skribenter och läsare. Det fornnordiska försvarsverket Dannevirket anses vara i det närmaste ointagligt för de tyska trupperna. Som bevis pekar artiklarna exempelvis mot ett slag under det tidigare slesvigiska kriget där den ”12 Sept. 1850 försökte 15.000 man holsteinare med 46 kanoner tränga fram öfver detta pass ... men blefvo med stor förlust tillbakaslagna af en dansk brigad om 3300 man med 10 kanoner”.⁵⁰

6.2 Nya Dagligt Allehanda

I den konservativa *Nya Dagligt Allehandas* utgåva från den tredje februari målas en berättelse upp för läsaren som på många sätt är lik *Aftonbladets*. Vissa skillnader blir dock synliga. I sitt

---

⁴⁸ *Aftonbladet*, 1864-02-03, s. 2, spalt 2.

⁴⁹ *Aftonbladet*, 1864-02-02, s. 3.

⁵⁰ *Aftonbladet*, 1864-02-03, s. 1.

reportage om Slesvig-Holsteinfrågan sticker *Nya Dagligt Allehanda* ut med dess oerhört noggranna nyhetsskildring av krisen. Stort fokus läggs på att berätta om de preussisk-österrikiska generalerna och ledarna under kriget. Den konservativa nyhetstidningen benämner sällan Danmarks fiender som *tyska* utan nästan uteslutande som antingen *Preussare* eller *Österrikare*. Detta är av intresse då det må reflektera en annorlunda syn på konflikten. Det är inte ett krig mellan nationaliteter, utan snarare mellan två övermäktiga stormakter och ett litet Danmark.⁵¹ De preussisk-österrikiska nederlagen vid Dannevirket, menar tidningen, skulle leda till ett för danskarna ”ökadt mod och sjelfförtroende samt väcka förödmjukelsens känsla hos de stolta angriparne”.⁵² Trots detta starka stöd för den danska sidan konstaterar *Nya Dagligt Allehanda* att medan de danska framgångarna så tidigt i kriget tordes leda till ett för Danmark ökat stöd i Europa, och främst i Sverige, så bör den svenska regeringen inte omedelbart kasta sig in i kriget. Snarare, menar tidningen, borde regeringen ignorera *Aftonbladets* krigsrop och rationellt närma sig problemet:

Och i fråga om danskarne stegras denna känsla ännu mera deraf, att man vet, att det nu gäller ett folk, som står oss en släktled närmare i den stora europeiska folkfamiljen. Men blir det fråga om att med svärdet tolka våra sympatier, då blir det icke längre känslan, utan förnuftet som måste råda, och i vår regerings afvaktande hållning, trots *Aftonbladets* för hvarje afton allt mer och mer förtviflade krigsrop, tro vi oss se en borgen för att det blir förnuftet som kommer att bestämma dess handlingsätt och att det aldrig kan hända att Sverige ensamt kommer att rusa i striden...⁵³

Släktskapet till det danska folket förs även här fram som ett viktigt argument bakom varför Sverige borde ingripa i konflikten men samtidigt betonas vikten av att vänta och se.

Förhastade beslut av den svenska regeringen skulle, menar *Nya Dagligt Allehanda*, endast leda till Sveriges fördärv. Det ses därför som vist av regeringen att avvakta med sitt stöd för Danmark fram tills att ”Europas sympatier, som vuxit för Danmark i mån af dess visade eftergivenhet och i synnerhet genom [Preussen och Österrikes] brutala sätt ... stegras ännu mera och, som vi hoppas, mogna till handling.” Paragrafen avslutas därefter med ett sista beslutsamt utrop: ”Och då ve angriparne!”⁵⁴

6.3 Kristianstadsbladet

Den av de valda tidningarna som uppenbart använder sig av det mest skandinavistiska perspektivet på krigets upptakt är tveklöst den skånska, liberala, *Kristianstadsbladet*. I sin utgåva från den sjätte februari ger den sina läsare kort men händelserikt en uppmuntrande och

---

⁵¹ Nya Dagligt Allehanda, 1864-02-05, s. 1.

⁵² Nya Dagligt Allehanda, 1864-02-05, s. 1.

⁵³ Nya Dagligt Allehanda, 1864-02-05, s. 2, spalt 1.

⁵⁴ Nya Dagligt Allehanda, 1864-02-05, s. 1.

tydligt argumenterande berättelse om det dansk-tyska kriget. Meningarna är fyllda med vad som närmast kan beskrivas som pompöst floskel om den danska folkviljan och dess kamp mot de tyska stormakternas förtryck. Det följande citatet är ett tydligt exempel på det språk som tidningen genomgående använder sig av vid rapporteringen om krigets begynnelse:

[Danmark] har uppträdt beslutsamt mot ett orättfärdigt våld, som föröfvas af en nation om 40 millioner menniskor. Det har icke ett ögonblick varit betänkt på att sätta sin sjelfständighet i följd af stormakternas hotelser och påtryckningar. Det har icke ens då uppgifvit sin ställning, när de s. k. vänskapliga makternas ståtliga löften visade sig vara skamligt innehållslösa ord. Men så är ock Danmark ett land, hvarest friheten redan är rotfästad. Lycka och framgång hägne derföre den gamla, ärorika Dannebrog-fanan!⁵⁵

Vart *Kristianstadsbladets* sympatier lutar är långt ifrån tvetydigt. Av särskilt intresse är dock att både Sverige och de tyska staterna porträtteras som fienden, boven, i berättelsen. Danmark utsätts inte endast för hotfulla påtryck från de tyska staterna utan även av svek från den svenska sidan och dess beslut att hålla fast vid neutraliteten gentemot Danmark och Preussen. De *så kallade* frändernas löften om bistånd och hjälp mot preussisk aggression visade sig vara endast *skamligt innehållslösa ord*. Den svidande kritiken gentemot den svenska statens ageranden låter sig inte hållas efter att, som *Kristianstadsbladet* såg det, ”den skandinaviska alliansen gått upp i rök”.⁵⁶

Att den svenska regeringens ovilja att bistå Danmark anses vara feigt är uppenbart, men likaså, menar tidningen, är det dåraktigt, då beslutet slutligen kommer leda till även Sveriges förfall. Skulle Dannevirket, det legendariska fornnordiska försvarsverket, falla till Preussen och Österrike, menar *Kristianstadsbladet*, vore det ett oförlåtligt misstag av den svenska sidan:

Men kommer hjälpen för sent, låter vår regering nordens förmur vid Eidern falla i tyskarnes händer, utan att med vapenmakt uppträda till Danmarks försvar – må då vanära och blygd hölja den omanliga, hjertlösa politik, som af feghet, eller måhända af ännu sämre motiver, lemnade brödrafolket utan bistånd i nödens stund.⁵⁷

Notera användandet av begreppet *nordens förmur* som inte endast karakteriseras av en oro inför framtida tyska aggressioner gentemot Sverige utan även av en tydligt skandinavistisk anda. Eiderfloden ansågs av många av de danska nationalisterna vara gränsen mellan det delvis danska hertigdömet Slesvig och de resterande tyska provinserna.⁵⁸ Eiderfloden ges därmed även en symbolisk roll i *Kristianstadsbladets* artikel, den av en gräns, ett sista försvar,

---

⁵⁵ Kristianstadsbladet, 1864-02-06, s. 2, spalt 1.

⁵⁶ Kristianstadsbladet, 1864-02-06, s. 2, spalt 1.

⁵⁷ Kristianstadsbladet, 1864-02-06, s. 2, spalt 1.

⁵⁸ ”Ejderprogrammet”, *Nationalencyklopedin*, <<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/ejderprogrammet>> (05/01-2019).

mellan Tyskland och de skandinaviska folken. Det använda språket målar upp dramatiska bilder av ett hotat Danmark som själv tvingas stå ensamma mot de tyska stormakterna och ett fegt Sverige som med svansen mellan benen tassar med nätta steg runt det vildlystna Preussen.

6.4 Lunds Weckoblad

”Som ett elektriskt slag har underrättelsen gått genom landet att kriget utbrutit, att Slesvigs jord åter fuktats af Danske mäns blod”.⁵⁹ Så löd *Lunds Weckoblads* utgåva på lördagen den sjätte februari, då det rapporterades om de tyska truppernas marsch över Eidern och krigets utbrott i Danmark. Artikeln börjar dock först med en genomgång av den svenska regeringens ageranden fram till krigets början, där tidningen tydligt prisar regeringens tidigare ofta uttalade stöd för den danska sidan i frågan om hertigdömet Slesvig:

Under de årslånga diplomatiska strider [...] har vår regering med consequens och styrka fört vår heders och våra intressens talan; till en stor del på grund deraf har den tillwunnit sig landets odelade förtroende. Den har derunder så klart uttalat, att Danmarks sak i samma ögonblick Slesvigs gräns öfverskrides är vår egen [...] Men om sålunda allt i detta fal är oförändradt, hwarföre dröjer den?⁶⁰

Huruvida kommentarerna angående den svenska regeringen här anspelar på Karl XV och hans skandinavistiska falang är oklart, men troligt. Majoriteten av den svenska regeringen, anförda av de liberala friherrarna Gripenstedt och de Geer, arbetade snarare aktivt mot en svensk-norsk inblandning i det dansk-tyska kriget. Rikets fortsatta ekonomiska utveckling ansågs för viktig för att riskeras i ett krig med Preussen och Österrike.⁶¹ Att *Weckobladet* vidare argumenterar för ett militärt ingripande av Sverige-Norge är uppenbart och i argumenten beskrivs Danmark som en ”närbeslägtad granne”⁶² som Sverige är skyldig att bistå. Dock, poängterar tidningen i en senare artikel från samma utgåva, är det av yttersta vikt att inte förhastat dra in riket i krig, då ”hwarken [dess] andliga eller materiella intressen äro omedelbart hotade”.⁶³

I ett gensvar till de då florerande ryktena om att den svenska regeringen väntar på engelska subventioner för att ge sig in i kriget betonar *Lunds Weckoblad* starkt att ett sådant val av strategi aldrig vore acceptabelt för Sverige. Det vore att ge England för mycket

---

⁵⁹ *Lunds Weckoblad*, 1864-02-06, s. 1, spalt 1.

⁶⁰ *Lunds Weckoblad*, 1864-02-06, s. 1, spalt 1.

⁶¹ ”Ulriksdalskonferensen”, *Nationalencyklopedin*,

<<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/ulriksdalskonferensen>> (03/01-2019); ”Johan August Gripenstedt”, *Nationalencyklopedin*, <<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/johan-august-gripenstedt>> (03-01-2019).

⁶² *Lunds Weckoblad*, 1864-02-06, s. 1, spalt 1.

⁶³ *Lunds Weckoblad*, 1864-02-06, s. 1, spalt 3.

inflytande i svenska angelägenheter, och att Sverige själv måste välja att bistå sin södra granne. Att gå i krig för engelska subventioner vore att ”förlora hela sin karakter af aktningssjudande och ärofull sjelfständighet”. Slutligen avslutas artikeln med en uppenbar förhoppning riktad mot den svenska regeringen, att tidningen och dess läsare ”vänta med tillförsigt, att [regeringen] skall underätta oss om en allians med Danmark, en allians, som medför Slesvigs owilkorliga incorporation”.⁶⁴

6.5 Post- och Inrikes Tidningar

I mångt om mycket är den statligt finansierade *Post- och Inrikes Tidningar* endast ett rent nyhetsorgan som med små, korta notiser förmedlar nyheter från runtom världen, ofta genom att citera andra tidningar eller korta telegram. Trots detta bör tidningen möjliggöra en viss inblick i statsmaktens åsikter om kriget, eller i vart fall dess försök att hävda sin plats i den allmänna opinionen. Få riktiga artiklar, tillsynes skrivna av *Posttidningen* själv om den dansk-tyska frågan, återkommer men ett genomgående intresse för de franska och engelska staternas inblandning i frågan blir däremot allt mer uppenbart för var utgåva som ges ut efter krigets begynnelse. Förhoppningar kan tydas om engelsk-franska påtryckningar mot Preussen och Österrike, men större fokus läggs snart på England efter Frankrikes ovillighet att lägga sig i frågan.⁶⁵ Dessa reportage förkastas dock snabbt som ryktesspridning, men tidningen fortsätter ändå att rapportera om England och dess möjliga roll i det dansk-tysk kriget. Citerandes de engelska tidningarna *Morning Post* och *Times* förmedlas även rykten om att engelsmännen rustar för krig mot Preussen och Österrike.⁶⁶

Att *Posttidningens* sympatier lutar mot den danska sidan är, trots dess ofta genomgående ovillighet att resonera själv, uppenbart, om än på grund av inget annat än de notiser i tidningen som uppmuntrar till välgörenhet för danska soldaters familjer. Likaså kan en notis som beskriver villkoren för att i danska armén bli antagen som frivillig soldat ses bland tidningens annonser och korta nyhetsreportage.⁶⁷ Tidningen rapporterar även regelbundet om de svenskar som valt att ansluta sig till den danska hären.⁶⁸

6.6 Delsammanfattning och diskussion

Vid en analys av artiklarna från de fem valda tidningarna uppenbarades snart flera olika återkommande sympatier och teman som tyder på den svenska allmänna opinionens åsikter

---

⁶⁴ Lunds Weckoblad, 1864-02-06, s. 1, spalt 1–2.

⁶⁵ Post- och Inrikes Tidningar, 1864-02-04, s. 2, spalt 2.

⁶⁶ Post- och Inrikes Tidningar, 1864-02-05, s.2, spalt 1–2.

⁶⁷ Post- och Inrikes Tidningar, 1864-02-04, s. 3, spalt 1.

⁶⁸ Post- och Inrikes Tidningar, 1864-02.05, s. 2, spalt 4.

om det dansk-tyska kriget. I detta tidiga stadiet av kriget består merparten av de berättelser som tidningarna målar upp av bakgrundsberättelser, beskrivna på olika vis, som används för att legitimera särskilda ståndpunkter eller för att försäkra tidningarnas läsare om hur kriget troligen kommer sluta. Bland huvudstadstidningarna pekar *Aftonbladet* exempelvis på de danska framgångarna under det förra kriget i ett försök att betrygga sina läsare medan *Nya Dagligt Allehanda* snarare studerar krigets politiska konsekvenser och lägger mer kraft på att informera läsarna om viktiga individer, såsom generaler, statsledare och liknande. Dock betonar även den konservativa tidningen de tidiga danska framgångarna i kriget, något som de menar bör leda till en ökad moral och krigsvilja i Danmark. Allmänt kan det med rätta hävdas att förhoppningarna om krigets utgång fortfarande är positiva å Danmarks favör i huvudstaden vid krigets början.

I de skånska tidningarna syns i mångt om mycket samma förhoppningar och återkommande teman som i de från Stockholm, men vissa skillnader gör sig snart uppenbara. Likt sin stockholmska motpart föreslår den konservativa *Lunds Weckoblad* ett rationellt närmande mot kriget, där Sverige-Norge ej må förhastat ledas till ruinens brant. Dock, olik *Nya Dagligt Allehanda* förespråkar den ej att regeringen väntar på att de andra europeiska stormakterna såsom England eller Frankrike agerar först. I det fall att Sverige går i krig med Preussen och Österrike måste det ske på eget bevåg, snarare än med hopp om engelska subventioner. I den liberala *Kristianstadstidningen* syns en än tydligare skandinavisk utgångspunkt än i *Aftonbladet*. Danmark porträtteras där som en nedtryckt frände i söder, attackerad från flera håll av långt starkare fiender. Tydligast är dock dess starka sympatier för Danmark då Sverige-Norge beskrivs som ett passivt och räddhåget rike, dess utrikespolitik endast fyllt med tomma löften. Det officiösa nyhetsorganet *Post- och Inrikes Tidningar* visar även det på tydliga sympatier för Danmark, men fokus läggs snarare på att rapportera om de engelska och franska försöken att mäkla fred än att förespråka ett svenskt ingripande i konflikten.

Allmänt kan vissa slutsatser dras om den berättelsestruktur som genomgående användes i tidningarnas reportage om början av kriget. Alla tidningarna lade en viss mängd fokus på att bygga upp en berättelse för läsarna om upptakten till kriget, ofta genom att hänvisa till det tidigare kriget 1848–1850. Denna grundberättelse användes även för att argumentera för Danmarks chanser i kriget, då, som det pekades ut, danskarna redan vunnit det förra kriget. Notera att få anmärkningar görs om det faktum att det förra kriget slutade tack vare påtryckningar från stormakter såsom Ryssland. Istället målas en bild upp av Danmark som ensam segrare. Vidare betonas även Sveriges roll i kriget: först i ett negativt ljus med dess

brutna löften om bistånd till Danmark, men sedan i allt muntrare ordalag. Tanken om att den svenska regeringen borde ge sig in i kriget var ett genomgående tema i artiklarna. *Post- och Inrikes Tidningar* propagerade dock inte för ett svenskt ingripande. Snarare lades fokus här på stormakter såsom England och Frankrike och deras roll i att tvinga tyskarna till fredsförhandlingarna.

7 Analys – Slaget vid Dybbøls sluske: 18 april 1864

I denna del av analysen kommer artiklar från tiden för det för kriget avgörande slaget vid Dybbøls sluske att studeras. I fokus för analysen ligger som vid analysen av de tidigare artiklarnas berättelsestruktur: hur händelserna presenteras och den kringliggande kontexten. Vidare ligger även återkommande teman och tecken på nationella identiteter och värderingar i artiklarna i fokus. Av vidare intresse är även tidningarnas syn på omvärldens roll i denna fas i kriget. Stort fokus ligger på att undersöka just hur dessa sympatier gentemot Danmark eller Preussen och Österrike, samt tidningarnas åsikter om omvärldens skyldigheter, förändrats under krigets gång. Slaget vid Dybbøl ses i nutida historieskrivning ofta som det avgörande slaget under det dansk-tyska kriget, det som slutligen skulle leda till Danmarks förlust. Det är därmed intressant att skåda huruvida detta uppenbaras även i källmaterialet, eller om tidningarna sätter sin tillit till den kommande fredskonferensen i London. Notera även att då tidningarnas allmänna sympatier under kriget redan fastställts i den tidigare delen av analysen kommer det endast i det följande kapitlet utförligt rapporteras i det fall att nya rön uppdagats som tyder på en förändring av sympatierna.

7.1 Aftonbladet

I *Aftonbladets* utgåva från den 19 april förmedlas nyheten om Danmarks förlust vid Dybbøls skansar. Till skillnad från mycket av den moderna historieskrivningen anser *Aftonbladet* dock inte slaget varit av en särskilt ödesdiger karaktär. Snarare poängterar tidningen återigen att Danmark lidit liknande förluster i det tidigare slesvigska kriget, där landet trots det kommit ut ur kriget segrande. Det, menar tidningen, skulle dock inte hindra Preussen från att omvandla den dyrköpta segern till en legendarisk triumf:

Hvad tyskarne i verkligheten vunnit är några hundra kvadratfamn af det slesvigska fastlandets jord. Men derjemte hafva de vunnit en militärisk framgång, hvilken – om man känner dem rätt – skall utbasuneras såsom en af de största och märkvärdigaste segrar som äldre och nyare tiders krigshistoria har att uppvisa. Och långt ifrån att detta skulle på något sätt underlätta något slags fredlig uppgörelse, skola utan tvifvel de tyska anspråken härigenom ytterligare stegras så pass mycket, att det helt snart visar sig, att

[...] konferensen i London [endast kan leda till] att konstatera just det orimliga och oberättigade i dessa anspråk.⁶⁹

Efter danskarnas förlust vid Dybbøl hade de tyska trupperna trängt långt in i danska områden, och *Aftonbladet* menar att trots deras fullständiga ockupation av de tyska provinserna i Danmark så skulle denna seger endast leda till vidare fälttåg längre in i landet. Samtidigt, menar artikeln, hade ett sådant agerande från Preussens sida endast lett till en vidare irritation i resten av Europa, och deras anledningar till krig skulle bli ses som allt mindre legitima. Det skulle, som citatet ovan hävdar, endast leda till vidare konflikter; Londonkonferensen skulle endast komma att utfalla i anklagelser mot Preussen och ej få till stånd några produktiva resultat.

I sin utgåva från den 20 april betonar *Aftonbladet* återigen dess låga förhoppningar om fredskonferensen i London. Det är, menar tidningen, inte rimligt att förvänta sig ett slutgiltigt avslut på kriget. Danmark kan aldrig förväntas ge över hela Slesvig till de tyska staterna och likaså, betonar *Aftonbladet*, kan Preussen ej gå med på något mindre än det utav oro för de revolutionära krafterna i hemlandet.⁷⁰ Vidare presenterar tidningen genomgående i flera utgåvor en lång och utförlig beskrivning av den engelsk-franska alliansens historia och hur samarbete och en allians mellan dessa två stormakter vore det enda som kunde rädda det danska folket.⁷¹ Att Sverige-Norge skall med militär makt ingripa i det dansk-tyska kriget tycks inte längre vara av stor vikt, i sanning nämns det knappt. Snarare tycks *Aftonbladet* lägga allt större vikt på att argumentera för just ett diplomatiskt ingripande av Frankrike och England, som tidningen menar tillsammans kan garantera freden i Europa.

I *Aftonbladets* utgåva från den 26 april kan den följande beskrivningen av den tyska nationalkaraktären från *Aftonbladets* synpunkt läsas:

Det finns utan tvifvel rätt mycket godt och aktningvärdt i den tyska nationalkaraktären, äfven oberäknadt den verldsberömda närigheten och oberäknadt det himmelska tålmod, med hvilket detta folk föredrager alla sina många stora och små beherrskares tyranni. Men [...] allt detta oaktadt, skall vämjjas, djupt vämjjas öfver den tyska nationalodogden *skräflet*, och framför allt öfver det vedervärdiga skräfvel, till hvilket preussarnes sent omsider vunna framgångar vid Dyppel [Dybbøl, egen anm.] gifvit anledning.⁷²

Det tyska folket i allmänhet speglas i denna artikel i en förhållandevis munter ton, där kritiken snarare läggs mot Preussen och dess översta elit. Viktigt att notera från denna passage är även

---

⁶⁹ *Aftonbladet*, 1864-04-19, s. 2, spalt 1.

⁷⁰ *Aftonbladet*, 1864-04-20, s. 2, spalt 1.

⁷¹ Exemeplvis *Aftonbladet*, 1864-04-20; 1864-04-21.

⁷² *Aftonbladet*, 1864-04-26, s. 2, spalt 1.

att *Aftonbladet* skiljer mellan Preussen och det tyska folket i allmänhet på ett sätt som tidningen inte visat på tidigare. Det är det preussiska ledarskapet och dess vilseledande lögner om situationen i Slesvig som får kriget att fortsätta, icke det tyska folket. Artikeln beskriver vidare hur Preussen och ledarskapet i dess allierade länder vilselett den tyska befolkningen att tro att befolkningen i Slesvig och de andra av Danmark ägda hertigdömena behandlats illa av dess danska överherrar. Likaså, betonar *Aftonbladet*, är preussarnas högljudda ovationer över deras seger vid Dybbøls skansar icke grundade på sanning: ”Föga låter likväl den tyska skräfvellustan stäffa sig af sådana småsaker som en jmförelse mellan de stridandes styrka, en tanke på de omständigheter, under hvilka man stred å den ena sidan och å den andra.”⁷³

7.2 Nya Dagligt Allehanda

I *Nya Dagligt Allehandas* utgåva från den 21 april presenteras en fragmenterad berättelse av slaget vid Dybbøl. Utspridd över flera artiklar och sidor, i viss mån även berättad genom notiser, berättar tidningen för sina läsare om det förödande slaget där de preussisk-österrikiska trupperna slutligen, efter många dagars hård belägring, lyckades slå igenom de danska befästningarna, tvingandes försvararna till reträtt:

Den tilltagande elden under de sista dagarna fullbordade förstörelseverket, och det visar i sanning ett mer än vanligt mod hos den hopsmälta danska försvarsarmén, att ändock afbida fienden bakom sina grusade bröstvärn – vida mera mod och tapperhet än hos den mångdubbelt öfverlägsna fienden att löpa till storms, der nu mera inga andra hinder funnos än den tappra hop, som steg för steg lemnade det slagfält, der den så länge med heder stridt för sin rättvisa sak.⁷⁴

Nya Dagligt Allehanda instämmer här med samma slutsats som den ovan presenterade av *Aftonbladet* framförda tanken om det preussiska skrävleriet. Slaget kan inte med rätta anses vara en glödande seger för de tyska trupperna då den danska hären stridit så väl mot så pass stora antal fiender. Dock påpekar de att den tyska pressen inte döljer Preussens ambitioner att med från Danmark erövrade områden bli en stor sjömak i Östersjön och Nordsjön.⁷⁵ Av intresse är även en telegrafnotis i *Nya Dagligt Allehanda* som pekar på att *Aftonbladet* hade rätt i sina farhågor om utökade tyska aggressioner efter deras vinst vid slaget vid Dybbøl. Nyheter hade anlät från Tyskland att ”Preussen och Österrike beslutit att fullständigt besätta Jutland [Jylland, egen anm.] såsom pant för af danskarna tagna tyska och preussiska fartyg”.⁷⁶ Detta är särskilt av intresse i och med att dagarna runt detta meddelandes ankomst var även

---

⁷³ *Aftonbladet*, 1864-04-26, s. 2, spalt 1.

⁷⁴ *Nya Dagligt Allehanda*, 1864-04-22, s. 2, spalt 4–5.

⁷⁵ *Nya Dagligt Allehanda*, 1864-04-25, s. 2, spalt 3.

⁷⁶ *Nya Dagligt Allehanda*, 1864-04-21, s. 7, spalt 4.

den ursprungliga tiden för fredskonferensen i London. Den fortsatta anmarschen irriterade troligen de ledande stormakterna England och Frankrike som båda sökte få till fred i Europa. Huruvida *Nya Dagligt Allehanda* därmed var medvetna om konferensens troliga slutgiltiga resultat är dock inte klart uppenbart i denna artikel.

Tydligare blir detta dock i en senare utgåva från 25 april där *Nya Dagligt Allehanda* rakt konstaterar att det icke finns ”skäl att hysa några synnerliga förhoppningar om [konferensens] förmåga att lyckligt lösa den dansk-tyska tvistefrågan”.⁷⁷ I samma artikel konstateras det dock att trots konferensens troliga misslyckande vore en vapenvila, stärkt av stormakterna England, Frankrike och Ryssland, samt även Sverige, en vinst i sig. Inga tecken ges på att ett väpnat ingripande från Sveriges sida är intressant, men tidningen fortsätter ändå att rapportera om de många svenska och norska frivilliga som fortfarande reser till Danmark.⁷⁸ I fokus för rapporteringen om kriget ligger nu England och Frankrikes diplomatiska roll och den stundande Londonkonferensen.

7.3 Kristianstadsbladet

Medan de två ovan presenterade huvudstadstidningarna reagerat på den danska förlusten vid Dybbøls skansar med viss nedstämd förväntan användes det i *Kristianstadsbladets* artikel från den 23 april ett mycket mer dramatiskt språk:

Dybbölställningen förlorad: Så lyder det hemska budskap, som redan i tisdags afton på telegrafisk wäg hit anlände och bland alla klasser uppväckte den djupaste sorg och bestörtning [...] Det är en förlust, som utan twifwel öfwer hela norden kommer att framkalla ett skri af djup och allmän smärta. Det är en olycka, hwars verkningar i flera riktningar kunna blifwa af widtomfattande och olycksbringande beskaffenhet.⁷⁹

Att tidningen ännu hyser starka sympatier för den danska sidan i kriget går ej att bestrida. Vidare av intresse är även de begrepp som artikeln använder sig av, där särskilt fokus bör riktas mot tidningens beskrivning av nederlaget som en katastrof som berör *alla klasser* och *öfwer hela norden*. Att tidningen fortfarande anser att den danska krisen även berör det svenska samhället är uppenbart och, likt i den tidigare analysdelen, visar *Kristianstadsbladet* även här på de tydligaste skandinavistiska tendenserna. Än mer uppenbart blir detta vid en fortsatt läsning av utgåvan från den 23 april då tidningen beklagar nederlaget vid Dybbøl dels på grund av den nu än mindre möjligheten för Sverige-Norge att bistå Danmark men även på grund av danskarnas allt svagare förhandlingsposition:

---

⁷⁷ Nya Dagligt Allehanda, 1864-04-25, s. 2, spalt 2.

⁷⁸ Nya Dagligt Allehanda, 1864-04-21, s. 6, spalt 5 är ett exempel på detta.

⁷⁹ Kristianstadsbladet, 1864-04-23, s. 1, spalt 1.

Utan twifwel med dessa wälgrundande beräkningar för ögonen begärde de tyska stormakterna 8 dygns uppskof med konferensen, hwilket äfwen bewiljades utan att man ansåg sig behöfwa Danmarks medgifwande för att fatta ett sådant beslut. Det er derjemte klart att olyckan vid Dybbøl ytterligare skall förswaga de redan förut klena utsigterna för Danmark att erhålla hjelp af främmande makter [...] och Swerge Norge skall naturligtwis nu mindre än tillförene anse sig kunna lemna brödrariket ett werksamt biträde.⁸⁰

Notera att *Kristianstadsbladet*, som tidigare varit den av de studerade tidningarna starkaste förespråkaren för ett svensk-norskt militärt ingripande nu själv medger dårskapen i ett sådant beslut. Dess förhoppningar om ett lyckosamt krig kan därmed med rätta anses vara krossade. Någon större förtröstan delges inte heller England eller Frankrike, som tidningen istället menar närmar sig kriget på ett närmast apatiskt vis, där de tyska staterna, med Preussen i spetsen, tillåts göra som dem vill utan några större protester. I samband med dess militära förluster, menar *Kristianstadsbladet*, minskar även Danmarks diplomatiska vikt.

Vidare behandlar *Kristianstadsbladet* i en lång artikel den enligt dem misslyckade framväxten av insamlingskommittéer i södra Sverige. Det är, menar tidningen, en skam att sådana kommittéer funnit större lycka i huvudstaden än i södra Sverige, där befolkningens ”förfäder sjelfwa woro danskar och med stor hängifwenhet och lysande tapperhet deltog i Danmarks fejder”.⁸¹ Under nationalismens tidevarv var detta danska ursprung tydligen av stor vikt för tidningen, och troligen även dess läsare. Särskilt under det pågående kriget. Det är, betonar tidningen vidare, nu upp till folket att bistå Danmark med vad de än kan, hjälp som redan ”borde gifwits från höjderna”.⁸²

7.4 Lunds Weckoblad

Trots att belägringen vid Dybbøl gick mot sitt slut runt den 18 april var det först i deras utgåva från den 27 april som *Lunds Weckoblad* valde att utförligt diskutera det danska nederlaget. I viss mån hade slaget redan nämnts, men dock nästan enbart genom citerade artiklar från andra tidningar, korta notiser eller insända brev från korrespondenter. I högsta mån sökes de studerade berättelserna alltid vara skrivna av tidningarna själva, riktade till deras egna läsare. Vidare krävs det för en analys av detta slag en viss storlek på källmaterialet. Därav följer att det var först i en artikel från nio dagar efter slagets slut som en lämplig artikel för analys uppenbarade sig. Artikeln inleds med en tämligen nedlåtande beskrivning av de tyska stormakternas slutgiltiga vinst över Danmark, något som tidningen menar var förväntat,

---

⁸⁰ Kristianstadsbladet, 1864-04-23, s. 1, spalt 1–2.

⁸¹ Kristianstadsbladet, 1864-04-23, s. 1, spalt 2.

⁸² Kristianstadsbladet, 1864-04-23, s. 1, spalt 3.

men ej värt att fira från tyskt håll. Vidare, beskriver *Weckobladet*, kommer slaget endast leda till ett ökat passivt diplomatiskt förhållningssätt gentemot Preussen och Österrike från de stora västmakterna, England och Frankrike:

Dybbøl har fallit och tyskarna triumfera öfver den wäldiga hjeltedaten. De begge germaniska stormakterna ha werkligen lyckats i sin sträfwan att kunna uppträda wid det gröna bordet stödda på en *fait accompli*. De se med glädje, att westmakterna yttra allt mer och mer fredliga tankesätt, att dessa långtifrån att wilja spela Europas polis och uppträda till wäldsgerningarnas hämmande krypa som snäckor inom sina skal och glädja sig öfver att åtminstone sjelfwa få åtnjuta fredens fördelar.⁸³

Den skarpa kritiken som riktas inte endast mot Preussen och Österrike, utan även mot England och Frankrike, är uppenbar. *Lunds Weckoblad* sätter ingen större tillit till att några andra europeiska stormakter kommer ingripa i kriget, särskilt inte efter det senaste nederlaget vid Dybbøl. Vidare, betonar *Weckobladet*, bådär inte de tyska staternas ostraffade gärningar gott för det danska rikets framtid som en självständig stat. Snarare, menar tidningen, finns det risk för att Preussen och Österrike i och med just västmakternas apati ser en öppning för uppfyllandet av långt större ambitioner:

De begge tyska rövwarstaterna se, att tiden är lämplig för utförandet af ett nytt politiskt skurstreck, en illbragd sådan som den, hwilken utslöt Polen från de sjelfständiga staternas krets, och de försumma ej ögonblicket.⁸⁴

I denna passage hänvisar artikeln till Polens stegvisa uppdelning under 1700-talets slut mellan Preussen, Österrike och Ryssland. Efter 1795 försvann det polska riket helt från kartorna och skulle endast återfå sin självständighet först efter det första världskrigets slut.⁸⁵ Artikeln speglar såväl en påtaglig bitterhet som en oerhörd oro över att ett likande öde skulle hända Danmark, utan att någon annan stat skulle ingripa för att hindra det.

I samma artikel som *Weckobladet* beskriver det danska nederlaget vid Dybbøl följer även en kort beskrivning av den brittiska änkedrottningen Victorias återkomst till hovlivet efter hennes tid i sorg. Av särskilt intresse i just den passagen är den kommentar som riktas mot den engelska kronprinsen, där det hävdas att han förväntades återfå sitt inflytande i hovet ”först när hans mor redan *sanktionerat* [min kursivering] plundringen af hans swärfars länder”.⁸⁶ Drottningen anklagades för att ha tillåtit tyska angrepp mot Danmark, varifrån

---

⁸³ Lunds Weckoblad, 1864-04-27, s. 3, spalt 3.

⁸⁴ Lunds Weckoblad, 1864-04-27, s. 3.

⁸⁵ ”Polens delningar”, *Nationalencyklopedin*, <<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/polens-delningar>> (25/12-2018).

⁸⁶ Lund Weckoblad, 1864-04-27, s. 3, spalt 4.

hennes sons fru härstammade, dotter till den danske konungen som hon var.⁸⁷ Likaså sökte artikeln uppmana England till att åter agera mot de tyska staterna genom att plädera till deras roll som en fredsbevarande och frihetskämpande stormakt: ”Det är genom att handla i Garibaldi's anda och icke genom att arrangera fester och fackeltåg för Garibaldi, som Albions söner kunna göra sig förtjenta att kallas frihetens och nationalitetsidéens skyddswakt”.⁸⁸

Vidare bestrider *Lunds Weckoblad* en agitatorisk skrift skriven av den skånska *Snällposten* som menar att insamlandet av pengar och förband åt det krigsdrabbade Danmark äro ett brott mot den av regeringen fastställda neutraliteten. Förnekandes detta, menar *Weckobladet* snarare att så ej är fallet. Snarare bör de svenska frivilliga anses vara danska soldater då de tjänstgör i just Danmarks armé.⁸⁹ Några andra anmärkningar på svenska bidrag under kriget, fredssträvande eller krigshetsande, görs ej. Sverige-Norge lyser med sin frånvaro i krigsrapporteringen.

7.5 Post- och Inrikes Tidningar

Trots att *Post- och Inrikes Tidningar* faktiskt rapporterar om slaget vid Dybbøl sker majoriteten av denna nyhetsförmedling genom enkla, citerade telegramnotiser eller citat ur andra tidningar. Färre uttryck för tidningens egna åsikter ges i detta fallet än vid krigets utbrott. Trots detta bör tidningens sympatier kunna skådas ur dess användning av främst danskvänliga korrespondentbrev när dessa publiceras; brev som uttalar sig likt följande om den preussiska nationalkaraktären: ”Såsom bevis på den humanitet och disciplin, som utmärka de preussiska trupperna, omtalar B. T.s korrespondent, att alla officerares lik, som danskarne under vapenhvilan hemtade från Dybbølsidan, voro alldeles utplundrade.”⁹⁰

Att *Posttidningen* även publicerar notiser från det danska konsulatet som bjuder in svenska och norska sjömän att tjänstgöra på danska krigsfartyg tordes även det tyda på den passivt hjälpsamma roll som den svenska regeringen kan tydas ha tagit.⁹¹ Särskilt då den svenska regeringen samtidigt sågs agera i en fredsutövande kapacitet, då *Posttidningen* även rapporterar att Sverige var en av de fem representerade staterna vid fredskonferensen.⁹² Samtidigt rapporterade *Posttidningen* dock även om hur de preussiska trupperna mottogs med jubelrop i Slesvig och Holstein.⁹³ Huruvida denna tvehågsenhet från det halvofficiösa

---

⁸⁷ ”Edvard VII”, *Nationalencyklopedin*, <<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/edvard-vii>> (27/12-2018).

⁸⁸ *Lunds Weckoblad*, 1864-04-27, s. spalt 3.

⁸⁹ *Lunds Weckoblad*, 1864-04-27, s. 1, spalt 3–4.

⁹⁰ *Post- och Inrikes Tidningar*, 1864-04-25, s. 3.

⁹¹ *Post- och Inrikes Tidningar*, 1864-04-25, s. 1, spalt 2–3.

⁹² *Post- och Inrikes Tidningar*, 1864-04-21, s. 2, spalt 2.

⁹³ *Post- och Inrikes Tidningar*, 1864-04-25, s. 2, spalt 2.

nyhetsorganet kan tolkas som bevis för en liknande inställning från regeringens sida är oklart. Troligt är dock att det tyder på liknande föreställningar om vem i det dansk-tyska kriget som kan anses vara fienden och vem som är fränden. För en tidning där en medarbetare tvingats avgå för regimkritiska tankar är det inte troligt att alla reportage från *Posttidningens* sida inte skulle följa samma linje som dess välgörare önskade.

7.6 Delsammanfattning och diskussion

Intressant att bemärka på i denna del av analysen är den acceptans som ofta återspeglas i tidningarna vid omnämmandet av Dybbøl och slaget därvid. Det danska nederlaget var uppenbarligen förväntat, och medan viss oro speglades i artiklarna riktas deras fokus snarare mot den kommande fredskonferensen i London och krigets möjliga slut. Flera av tidningarna rapporterar även om Preussens ovilja, vad som i vissa fall beskrivs som ren nonchalans, att delta i den efter slaget vid Dybbøl stundande fredskonferensen. Artiklarna beskriver ofta hur den tyska staten flera gånger bett om dispens att skjuta upp konferensen. I vissa fall, såsom i artikeln ur *Lunds Weckoblad*, ses detta, kombinerat med de fortsatta tyska angreppen, som ett dåligt tecken på fredskonferensens möjligheter. Det vore, menar *Weckobladet*, bättre ifall västmakterna, och då särskilt England, slutligen lade sig i konflikten och tvingade de tyska staterna till förhandlingsbordet. *Kristianstadsbladet* följer en liknande linje i och med dess argumentation om Danmarks minskande diplomatiska betydelse desto svagare riket blir militärt. Den liberala *Skånetidningen* beskriver nederlaget vid Dybbøl som en katastrof vars chockvågor tordes kännas i hela Norden.

Aftonbladet förespråkar i sina artiklar en lugnare syn på slaget vid Dybbøl. Det var, menar tidningen, inte första gången Danmark hade förlorat ett sådant slag. Vidare beskriver *Aftonbladet* även dess egen syn på den tyska nationalkaraktären, ett modigt och driftigt folk. Kritiken om skrävleri riktas istället mot Preussen som en separat entitet, skild från resten av det tyska folket. Även *Nya Dagligt Allehanda* visar på samma tankar om Preussen och slaget vid Dybbøl förs återigen fram som ett exempel. Trots danskarnas underläge lyckades de hålla undan preussarna och deras allierade ett långt tag. Att försvarsverken slutligen föll tordes därmed inte ses som en särskilt storartad vinst. I *Post- och Inrikes Tidningars* utgåvor från dagarna runt slagets slut var det svårt att urskönja några särskilda sympatier och värderingar. Snarare tvingades denna uppsats fokusera på citerade artiklar och korta notiser för att få svar. En viss danskvänlighet är uppenbar med många reklamer för såväl välgörenhet för Danmark som notiser om rekrytering till den danska flottan.

Hur artiklarna struktureras och vilka aspekter som ligger i fokus har vid denna tidpunkt förändrats från vid krigets början. Mycket mindre fokus läggs nu på att beskriva tidigare händelser och konflikter. Likaså har mycket av den optimism som argumenterades för med hjälp av historien, exempelvis den danska segern under det tidigare kriget 1848–1850, försvunnit. Istället fokuserar många av tidningarna på att bygga upp en berättelse om engelsk-franska förbindelser och varför dessa två stormakter bör lägga sig i kriget. Samtidigt, särskilt efter det danska nederlaget vid Dybbøl, blir tidningarna allt mer uppenbara med dess tvivel om en lyckosam fredskonferens i London. Fokus ligger inte på att framhäva Danmarks goda förhoppningar i kriget. Snarare belyser artiklarna den tyska aggressionen och dess skrävande attityd. Få kopplingar görs nu till historiska händelser, annat än vid beskrivningen av den utvecklande relationen mellan Frankrike och England. I allmänhet bygger artiklarna på en större framtidssyn, snarare än att blicka mot historien för svar. *Post- och Inrikes Tidningar* skiljer sig även här från de andra tidningarna då den i mycket liten mån argumenterar för någon ståndpunkt. Den fortsätter dock rapportera om de stundande fredsförhandlingarna. Värt att notera är dock att *Posttidningen* redan vid det dansk-tyska krigets början tittade mot andra stormakter för hjälp, istället för att Sverige-Norge själv skulle ingripa.

Att skandinavismen vid denna tid i kriget tappat mycket av sin dragningskraft är uppenbart. De tyska staterna, med Preussen i spetsen, må fortfarande ses som fienden, men någon svensk-norsk intervention anses omöjligt. Snarare läggs alla förhoppningar på andra aktörer i kriget. Detta till trots rapporteras det fortfarande om svenska frivilliga i kriget och Danmark innehar fortfarande rollen som frände.

8 Vidare analys och diskussion

8.1 Syfte och Frågeställning – Återkoppling

Ett genomgående tema i den svenska pressens reportage om det dansk-tyska kriget är frändskapet med Danmark. Tanken om brödraskap och enighet med Danmark består från krigets början till slaget vid Dybbøl, oberoende av ideologi eller regionalitet. Medan de svenska sympatierna gentemot Danmark generellt förblir oförändrade ses dock en allt ökande ilska gentemot främst Preussen, men även Tyskland i allmänhet. Vid krigets början kritiseras Preussen och de tyska staterna för deras ansedda aggressivitet och, enligt tidningarna, obefogade krigsförklaring. Efter den tyska segern vid Dybbøl synes kritiken snarare vara riktad mot, återigen främst, Preussen och dess ansedda skrytande om vinsterna mot Danmark. Likaså anklagas tyskarna för att planera att helt annektera Danmark och parallellt dras till Polens uppdelning mellan Preussen, Österrike och Ryssland under 1700-talets slut. Vidare

kritiseras de tyska staterna även för att gång på gång skjuta upp den stundande fredskonferensen i London.

Denna ökande kritik mot Preussen och dess allierade var dock, efter en genomgång av källmaterialet från krigets början, väntad. Förvånande var snarare tidningarnas ökande likgiltighet gällande Sverige-Norges möjligheter att bistå Danmark samt även England och Frankrikes ovilja att tvinga fram en fredlig lösning på kriget. *Kristianstadsbladet*, exempelvis, som vid krigets utbrott drivit en hätsk polemik gentemot den svensk-norska regeringen för dess val att förbli neutralt målade efter Dybbøls fall snarare upp en likgiltig bild av Sverige-Norge och dess skyldigheter. Det hävdas till och med vara dåraktigt att ge sig in i kriget nu, efter danskarnas stora förlust. *Lunds Weckoblad* undviker att nämna Sverige-Norge i någon större mån och fokuserar snarare på att plädera för ett engelskt ingripande i kriget. Intressant är även att både *Aftonbladet* och *Nya Dagligt Allehanda* instämmer med varandras slutsatser om den tyska aggressionen gentemot Danmark, trots deras rivalitet. Båda tidningarna förmedlar att den tyska koalitionen planer på vidare ockupationer i Jylland endast skulle leda till en större risk för misslyckande vid Londonkonferensen.

Märk väl att Tyskland genomgående kategoriseras som den anfallande parten, trots att det var Danmarks beslut att införa en ny grundlag som slutligen orsakade kriget.⁹⁴ Detta stödjer de andra fynden som pekar mot en fientlig bild av Tyskland i Sverige. Med tanke på att det tyska språket endast åtta år tidigare införts i skolutbildningen i Sverige, samt Tysklands stora roll för den svenska vetenskapen och ekonomin, tyder det på en tämligen snabb förändring i sympatierna gentemot tyskarna. *Aftonbladet*, trots dess skarpa kritik mot Preussen och dess allierade, hyllar till viss del särskilda karaktärsdrag hos det tyska folket. Dock, menar tidningen, har tyskarna ändå blivit lurade av Preussen och dess styrande skick att tro att Danmark behandlat invånarna i dess tyska provinser dåligt. Förutom ett fåtal notiser i *Post- och Inrikes Tidningar* framkommer ej några andra positiva beskrivningar av Tyskland. Klart är att den svenska pressen närmast enhälligt avstått alla möjliga anknytningar till Tyskland, och istället sökt närma sig Danmark.

Angående frågan gällande det dansk-tyska krigets roll som den politiska skandinavismens dråpslag kan denna hypotes till stor del bekräftas. Från tiden vid krigets början fram till slaget vid Dybbøls slutskede syns en klar minskning i försök att få den svenska regeringen att agera. Sverige-Norges roll speglas som allt mer oviktig och hoppet läggs, om än med stora tvivel, till de engelska och franska stormakterna. Huruvida tidningarna

---

⁹⁴ Johansson (1991) s. 92.

själva var medvetna om att detta skulle komma att bli slutet för den politiska skandinavismen är dock oklart. Inga särskilda tecken på det ges, i sanning nämns Sverige-Norge i vissa tidningar väldigt sällan. Att dessa tankar beror på tidningarnas ideologi kan dock uteslutas. Medan det liberala *Aftonbladet* vid den senare analysperioden knappt nämner Sverige-Norge eller dess roll så uppvisar det konservativa *Nya Dagligt Allehanda* fortfarande förhoppningar på att Sverige skulle vara del av fredsförhandlingarna.

I Skåne nämner den konservativa tidningen *Lunds Weckoblad* knappt Sverige-Norge alls utan inriktar sig istället på England. Det liberala *Kristianstadsbladet* är istället uppenbart med dess besvikethet över Sveriges oförmögenhet att hjälpa Danmark. Tidningen betonar till och med dess, och södra Sveriges, släktskap med det danska folket. *Post- och Inrikes Tidningar* ger mycket få tecken på dess åsikter, annat än en allmän känsla av samhörighet med Danmark. I det senare stadiet av analysen tycks varken ideologi eller regionalitet ha någon särskild inverkan på tidningarnas tankar om kriget. Sådana mönster var snarare tydliga vid krigets början där de skånska tidningarna allmänt uppvisade tankar på en för Sverige-Norge aktivare roll i kriget och ett större förakt för regeringens utrikespolitik. Stockholmstidningarna var mer delade, men allmänt något lugnare i dess förespråkande av ett svenskt ingripande i kriget.

8.2 Metod och teori – Återkoppling

I detta diskussionskapitel ämnas resultaten återkopplas till den berättelseanalytiska metoden samt det valda teoretiska perspektivet och dess fokus på de kollektiva grupperna *frände*, *främling*, och *fiende*. I *Aftonbladets* artiklar från tiden för krigets utbrott är det uppenbart att Danmark och dess folk givits rollen som frände. Läsarna sökes lugnas ned genom berättelser om tidigare framgångar i krig och påminns om att det tidigare slesvigska kriget slutade med en dansk seger. Lika tydligt är det att Tyskland – Preussen och Österrike benämndes i detta fall som det snarare än som separata stater – ges rollen som folklig fiende. I *Aftonbladets* rapport om Tysklands försök att inskränka på Danmarks självständighet och nationella rättigheter kan det urskönjas en viss oro. Att de tyska staterna söker till en sådan grad tvinga det danska riket att lyda betyder att de plötsligt även utgör ett hot mot Sverige.

Att Danmark i *Nya Dagligt Allehandas* artiklar ges rollen som frände går inte heller det att förneka. Det nordiska landet i söder anses bundna till dess svenska grannar genom blodsband och löften. Inget annat land, ej ens Norge, knyts så tätt samman med den egna nationella identiteten. Intressant att bemärka här är att den konservativa tidningen närmast visar på mer öppet skandinavistiskt sinnade tankar än den ökänt skandinavistiska

Aftonbladet.⁹⁵ Samtidigt förespråkar *Nya Dagligt Allehanda* ett visst avståndstagande från kriget fram till att Preussen och Österrike, genom dess ageranden irriterat resten av Europa till en sådan grad att Sverige-Norge inte skulle stått ensamt i kriget gentemot dem. Och då, som tidningen skriver i en artikel, ”ve angriparne!”⁹⁶ Denna rädsla för de tyska staterna, samt det intuitiva omnämmandet av dem som angriparna, trots deras neutrala hållning gentemot Sverige-Norge, gör det möjligt att urskönja den roll som de givits av *Nya Dagligt Allehanda*. Den av arvfjenden, hotet som Sverige definierar sig själv gentemot.

Vid en studie av *Kristianstadsbladets* artiklar från tiden runt krigets begynnelse uppenbarar sig en tämligen unik situation där inte endast de tyska staterna ses som fjenden. Snarare kopplar den liberala Skånetidningen hellre sin nationella identitet till fränden Danmark än till den svenska regeringen, som inte ses som bättre än de tyska staterna. Likt hur Preussen och Österrike äventyrat den skandinaviska freden och stabiliteten genom att angripa Danmark hade Sverige-Norge bedragit sina fränder när de vägrat hjälpa dem. Detta sätt att skåda konflikten sätter *Kristianstadsbladet* i en unik position där deras lojalitet och känsla av tillhörighet snarare är riktad mot grannlandet än det egna riket. Likt de tidigare presenterade tidningarna ges de tyska staterna även här dock rollen som fjenden.

I mångt om mycket kan *Lunds Weckoblad* liknas med *Kristianstadsbladet*, särskilt med tanke på dess uppenbart skandinavistiska tendenser och tydliga förespråkande av ett svenskt uppfyllande av sina löften till Danmark. Det vore oacceptabelt att inte stödja grannlandet i söder, poängterar *Weckobladet* i en artikel, då ”Danmarks sak i samma ögonblick Slesvigs gräns öfwerskrides är vår egen”.⁹⁷ Lika viktigt, betonas vidare, är det att ej ge sig in i kriget på någon annans beväg än vårt eget. Andra länder, såsom England eller Frankrike, ges rollen av de suspekta främlingarna, medan tidningen förespråkar ett enande av de skandinaviska fränderna gentemot de tyska fienderna. Det bör dock noteras att några tankar på en politisk union inte kommer till tal. Snarare förespråkas praktiskt samarbete mellan de nordiska rikena.

Post- och Inrikes Tidningars sätt att beskriva kriget är tveklöst den mest unika av alla tidningarna, om inget annat så på grund av dess försök att inte förskjuta Preussen och dess allierade. Medan majoriteten av de nyheter som tidningen presenterar om kriget är vinklade å Danmarks favör så ges även positiva nyheter om de tyska staterna plats i tidningen. Måhända är detta ett resultat av en tvehågsen statsmakt som, medan den vill betona sin frändenskap med

---

⁹⁵ Johannesson (2001) s. 136.

⁹⁶ *Nya Dagligt Allehanda*, 1864-02-05, s. 1.

⁹⁷ *Lunds Weckoblad*, 1864-02-06, s. 1, spalt 1.

Danmark så önskar den inte heller göra en fiende av Preussen. Tidningens rapporter om de tyska staterna må karakteriseras av försiktighet, men den söker fortfarande närma sig Danmark.

Vid tiden för det danska nederlaget vid Dybbøl kan flera förändringar skådas i dels tidningarnas sätt att förhålla sig till Sverige, Danmark och de tyska staterna, men även hur de förväntar sig att kriget skall sluta. *Aftonbladet* riktar en svidande kritik mot Preussen och dess ledning, men betonar att det inte är det tyska folket i sig som är fienden, utan snarare enskilda stater. Vidare noterar tidningen att Preussens ageranden, dess skrävlande och krigiska aggressivitet, skulle komma att få landet att ses som fienden för fler länder i Europa. Källmaterialet tyder även på att *Nya Dagligt Allehanda* instämmer i mångt om mycket med sin rival *Aftonbladet* om att den tyska aggressionen skulle leda till större konsekvenser. Dock visar tidningen inte längre på några ambitioner att föra in Sverige i kriget i en militär roll. Som mest önskas Sverige ingripa och tillsammans med exempelvis England tvinga Preussen och Österrike till fredsförhandlingarna. *Lunds Weckoblad* och *Kristianstadsbladet* förblir lika, trots att de båda tidningarna förändrats till stor del i och med deras mindre krigshetsande utblick. Båda tidningarna, trots deras tidigare tro på motsatsen, visar inga särskilda tecken på en vilja att föra in Sverige i kriget, utan väljer att hoppas på västmakternas ingripande, dock med stor tvekan om att det skulle leda till produktiva resultat. *Posttidningen* visar inga tecken på förändring under krigets förlopp. Möjligt är att utvecklingen mot fredsförhandlingar snarare än militärt ingripande från Sveriges sida förblivit den politiska linje som regeringen ville föra från första början, något som då speglades i källmaterialet. Genomgående beskrivs dock Danmark fortfarande som en frände för alla tidningarna. Det ovanliga är att Sveriges regering spelar allt mindre roll, och tar närmast upp rollen som främlingen för flera av tidningarna.

Berättelsestrukturerna i tidningarnas sätt att beskriva krigets händelser skiftar även till viss del över tid. Vid krigets början ligger allmänt fokus på att, genom att se bakåt i historien till det tidigare slesvigska kriget, försäkra den svenska läsarpubliken om Danmarks onekliga vinst. De danska vinsterna vid de få fältslagen vid krigets början tycks till en början stödja detta antagandet från tidningarnas sida. Efter det danska nederlaget vid Dybbøls skansar ligger fokuset snarare på att skåda framåt i tiden, ingen förhistoria eller uppmuntrande berättelse ges längre till läsaren. I det fall att artiklarna beskriver tidigare händelser är det ofta för att antingen kritisera den svenska regeringens tidigare utrikespolitik, eller för att, som synes i den senare analysen, likna slaget vid Dybbøl med danskarnas övergivande av Dannevirket. Pressens förhoppningar tycks nu snarare rikta sig mot att västmakterna England

och Frankrike, och även i vissa fall Ryssland, tvingar fram fred. Dock, bör det betonas, är en genomgående missförtröstan uppenbar i artiklarna, särskilt desto längre efter Dybbøls fall som tiden passerar. Inga större skillnader uppenbaras i detta fall beroende på ideologi eller regionalitet. Snarare tycks denna förändrade mentalitet vara en genomgående process i den svenska pressen, från Stockholm till Skåne.

Huruvida tidningarnas ofta överdrivet positiva beskrivningar av den danska folkandan och dess soldater är tecken på en djupt rotad stereotyp eller endast en under kriget ökad känsla av samhörighet är oklart. Troligt är dock att svaret är det senare alternativet. Dock måste det redan innan ha funnits en grund för dessa tankar att byggas på. Tidningarna sökte ofta, särskilt vid krigets början, bygga upp en berättelse där Danmark ses som konstant under påtryck från tyskt håll men som trots det lyckas slå tillbaka de övermäktiga grannarna i söder. Få anmärkningar görs dock om de ryska ansträngningarna att tvinga Preussen till fredsförhandlingarna under det första slesvigska kriget. Vidare målas genomgående en bild upp av tyskarna, särskilt Preussen, som råa, skrävlande sällar vars attack mot Danmark även var ett slag mot Sverige. De återkommande påminnelserna om de många svenska frivilliga soldaterna i Danmark bidrar även till det. Få försök görs att humanisera de tyska staterna. *Aftonbladet* framhåller till viss del att det finns flera imponerande nationalkaraktäristika bland det tyska folket, men att tyskarna blivit vilseledda av Preussen.

8.3 Tidigare forskning – Återkoppling

Angående den tidigare forskningen öppnar denna uppsats upp för vissa nya tolkningar och svar, vilka måste jämföras med de tidigare studierna som presenterats tidigare. I sin text ”’Norden hedder vort fosterland’: Nordiskt och skandinaviskt i svensk tidningsopinion under tidigt 1800-tal” beskrev Henrik Edgren hur den svenska pressen under det tidiga 1800-talet karakteriserades av en genomgående irritation, om inte ilska, gentemot Danmark. Efter en noggrann genomgång av fem olika tidningarnas artiklar från dagarna runt den 1 februari och den 18 april kan denna uppsats med rätta hävda att Edgrens fynd inte längre tycks gälla vid tiden för det dansk-tyska kriget. Sympatierna som uppenbaras i den svenska pressen, även, om än svårare att skåda i *Posttidningen*, var närmast enbart positiva gentemot det danska folket. Ilskan och vreden riktades snarare mot antingen de tyska staterna, eller den svenska regeringen.

Vidare bör fynden även jämföras med Åke Holmbergs resultat i hans doktorsavhandling *Skandinavismen i Sverige: Vid 1800-talets mitt* (1946). Denna uppsats har i källmaterialet inte funnit några tecken på en schism mellan svenska nationalliberaler och liberala skandinavier.

Det är dock möjligt att detta kan bero på en reducerad mängd källmaterial jämfört med det som Holmberg arbetat med. Möjligt är dock även att de svenska sympatierna gentemot Danmark förändrats i och med det dansk-tyska krigets begynnelse, där uppkomsten av en gemensamt ansedd fiende lett till ökat samförstånd mellan de liberala falangerna i Sverige. Såväl *Aftonbladet* som *Kristianstadsbladet* har visat sig vara tämligen lika i denna undersökning, om än Skånetidningen var något mer radikal. Vidare kan det svensk-norska beslutet att inte bistå Danmark även ha bidragit till en minskad debatt om skandinavistiska unioner och allianser. Då sådana teman förts upp i källmaterialet för denna uppsats har det varit för att, likt *Kristianstadsbladet*, konstatera att ”den skandinaviska alliansen gått upp i rök”.⁹⁸

Det är högst troligt att Ruth Hemstad, i sin studie av den skandinavistiska samtalsordningen, funnit goda svar då det även under denna, tämligen korta studie uppenbarats vissa särskilda begrepp och formuleringar som genast för tankarna till Skandinavismen. Exempel som kan ges är begrepp såsom *nordens förmur*, *skandinavisk allians*, *blodsfränder* och *brödrafolk*. Dessa begrepp, när de skådas i källmaterialet, för genast tankarna till den för tiden så påtagliga skandinavismen. Angående Hemstads hypotes om en fortsatt levande politisk skandinavism även efter det dansk-tyska kriget ämnar denna uppsats motbevisa det. Endast genom att skåda hur den svenska pressens reaktioner på händelser under kriget och hur dess sympatier och värderingar förändrats från krigets början till dagarna runt nederlaget vid Dybbøl har viss information kunnat urskönjas. Medan den första dolkstöten i ryggen på den skandinavistiska rörelsen må ha skett redan vid Ulriksdalkonferensen året innan kriget så skulle den fortsatta passiviteten från svenskt håll komma att avsluta jobbet. Runt krigets början kan fortfarande vissa tecken på svensk villighet att bistå Danmark urskönjas. Tidningar såsom *Kristianstadsbladet* och *Lunds Weckoblad* förespråkade militära ingripanden i kriget, om än av olika anledningar. Efter det danska nederlaget vid Dybbøl var den svenska passiviteten en genomgående trend i källmaterialet där tidningarna istället lade sin tillit till att de västeuropeiska stormakterna England och Frankrike skulle ordna upp kriget. Men även detta tappade tidningarna förtroendet och lusten för.

Då anländer vi slutligen vid den främsta av den tidigare forskningen, Magnus Elgenstierna Weides magisteruppsats ”Skandinavismen bland icke-eliten i Sverige vid 1800-talets mitt” där skandinavismen och dansksympatierna i brev och den svenska pressen under tiden för det första slesvigska kriget 1848–1850 studerats. Denna uppsats tvingas i mångt och

---

⁹⁸ *Kristianstadsbladet*, 1864-02-06, s. 2, spalt 1.

mycket hålla med Elgenstierna Weides slutsatser. Främst stöds de slutsatser som betonar de ökade skandinavistiska tendenserna i Skåne jämfört med Stockholm. Detta då särskilt *Kristianstadsbladet* visat sig vara mycket entusiastiskt om skandinavismen under början av kriget. Intressant är dock att trots de liknande förutsättningarna, så överlevde inte den politiska skandinavismen det dansk-tyska kriget 1864. Berodde detta på att Danmark slutligen förlorade i det senare kriget? Troligen inte, det studerade källmaterialet skrevs innan kriget avgjorts. Om inget annat tordes denna fråga leda till vidare studier inom området.

9 Sammanfattning och resultat

Med hjälp av ett berättelseanalytiskt ramverk och ett teoretiskt perspektiv med fokus på nationella identiteter och värderingar har denna uppsats sökt att undersöka tidningsartiklar från tiden för det dansk-tyska kriget. Vissa resultat, såsom den av de liberala tidningarna i början förespråkade tanken om ett svenskt ingripande i kriget, var väntade. Likaså var även de starka danska sympatierna i Skåne väntade, något Elgenstierna Weide poängterar i sin uppsats. Öväntat var dock den stora förändringen i tidningarnas inställning om kriget från dess början till slaget vid Dybbøl. Även de tidigare tydligast alliansförespråkande tidningarna, såsom *Kristianstadsbladet*, hade efter knappt tre månaders tid gett upp tanken på svensk hjälp till Danmark. Snarare hade närmast allt fokus istället riktats mot andra stormakter såsom England och Frankrike. Förhoppningen var tillsynes att de, likt Ryssland under det tidigare slesvigiska kriget 1848–1850, skulle tvinga de tyska staterna till förhandlingsbordet. Men även denna förhoppning kantades av stora tvivel. Ett genomgående tema i tidningarna var tanken om att den tyska koalitionen ej skulle bry sig om fredskonferensens ansträngningar. Svårare att tyda dock var den officiösa *Post- och Inrikes Tidningar* som gav få bevis på dess sympatier vid krigets slut. Tidningen hade dock redan vid krigets början rapporterat om engelska och franska ansträngningar att mäkla fred. På dessa resultat har sedan det teoretiska perspektivet tillämpats, tillåtandes en bättre inblick i just vem som tidningarna såg som frände, främling eller fiende.

Dessa fynd, intressanta och lärorika som de må vara, kommer förhoppningsvis leda till vidare studier inom området, ett ämne och period som hittills ofta försummats av historieforskningen. Även forskare såsom Ruth Hemstad, som faktiskt valt att i någon form studera året 1864 och dess vikt för den skandinavistiska idérörelsen undgår att på djupet undersöka fenomenet. Istället godtas året, och kriget, som en naturlig brytpunkt för antingen skandinavismens död eller dess övergång till en kulturell form. Vidare studier inom detta års betydelse för de svensk-danska förbindelserna erfordras. Av vidare intresse vore även en

utökad studie som undersökte den norska aspekten av frågan. Viktigt att betona är även att den skandinavistiska aspekten inte nödvändigtvis behövs för en studie av detta slag. Intressant vore istället att försöka se på källmaterialet med ett nytt perspektiv, likt vad som försöktes i denna uppsats, där skandinavismen inte låg i fokus utan snarare agerade som en bakomliggande kontext för analysen.

Hur de norska tidningarna ansåg att Sverige-Norge skulle agera under kriget är fortfarande oklart. Nyheter från riket, trots dess roll som unionspartner med Sverige, rapporterades främst om som utrikesnyheter, tillsammans med nyheter från Danmark, Polen, Preussen och andra länder. Ursprungligen var tanken med denna uppsats att även studera den norska reaktionen på kriget, något som tordes vara väldigt intressant med tanke på dess tidigare position som en unionspartner under den danska kronan. Framtida forskning må gärna studera detta då det är högst troligt att intressanta rön kan finnas i en studie av detta slag. Under uppsatsskrivandets gång uppenbarades flera intressanta ämnen som i framtiden skulle kunna studeras med hjälp av detta källmaterialet. Offentliga debatter om allt från den frivilliga skarpskytterörelsen, det amerikanska inbördeskriget och den italienske frihetskämpen Giuseppe Garibaldi återkom ofta i tidningarna.

10 Käll- och litteraturhänvisning

10.1 Källmaterial

Aftonbladet: 1864-02-03; 1864-04-19; 1864-04-20; 1864-04-21; 1864-04-26

Nya Dagligt Allehanda: 1864-02-05; 1864-04-21; 1864-04-22; 1864-04-25

Kristianstadsbladet: 1864-02-06; 1864-04-23

Lunds Weckoblad: 1864-02-06; 1864-04-27

Post- och Inrikes Tidningar: 1864-02-04; 1864-02-05; 1864-04-25

10.2 Internet

Lundström, Gunilla. Christianstads-Bladet grundades 1856. *Kristianstadsbladet*. 2002-09-20.

10.3 Litteraturförteckning

Alm, Martin. Historiens ström och berättelsens fåra: Historiemedvetande, identitet och narrativitet. I *Historien är nu: En introduktion till historiedidaktiken*, Klas-Göran Karlsson & Ulf Zander (red.), 255–269. Lund: Elanders tryckeri, 2009

Almgren, Birgitta ”Svensk–tyska föreningar: Mål för nazistisk infiltration” *Historisk tidskrift* 135:1 (2015)

Buk-Swienty, Tom. *Slagtebænk Dybbøl 18. april 1864: Historien om et slag*. Köpenhamn: Gyldendal förlag, 2008

Edgren, Henrik. ’Norden hedder vort fosterland’: Nordiskt och skandinavistiskt i svensk tidningsopinion under tidigt 1800-tal. I *Skandinavism: En rörelse och en idé under 1800-talet*, Magdalena Hillström & Hanne Sanders (red.), 15–46. Halmstad: Makadam förlag, 2014

Elgenstierna Weide, Magnus, ”Skandinavismen bland icke-eliten i Sverige vid 1800-talets mitt”, Lunds universitet, 2004

Elmgren, Ainur, *Den allrakäraste fienden: Svenska stereotyper i finländsk press 1918–1939*. Lund: Sekel bokförlag, 2008

Ericson Wolke, Lars, *Svenska Frivilliga: Militära uppdrag i utlandet under 1800- och 1900-Talen*. Lund: Historiska media, 1996

Frandsen, Steen Bo. Det nya Norden efter Napoleon. I *Det nya Norden efter Napoleon*, Max

- Engman & Åke Sandström (red.), 19–54. Stockholm: Almqvist & Wiksell International, 2004
- Gustafsson, Harald, ”1864 – Nordens ödestimme?” *Historielärarnas Förenings Årsskrift 2016* (2016)
- Gustafsson, Harald, *Nordens historia: En europeisk region under 1200 år*. Lund: Studentlitteratur AB, 2017
- Hemstad, Ruth. Nordisk samklang med politiske dissonanser: Skandinavisme og skandinavisk samarbeid på 1800-tallet. I *Det nya Norden efter Napoleon*, Max Engman & Åke Sandström (red.), 187–227. Stockholm: Almqvist & Wiksell International, 2004
- Hemstad, Ruth, “Scandinavianism: Mapping the Rise of a New Concept”, *Contributions to the History of Concepts* 13:1 (2018)
- Holmberg, Åke, *Skandinavismen I Sverige vid 1800-talets mitt*. Göteborg: Elanders tryckeri, 1946
- Johannesson, Eric. Med det nya på väg (1858–1880). I *Den svenska pressens historia II: Åren då allting hände (1830–1897)*, Dag Nordmark & Eric Johannesson & Birgit Petersson (red.), 126–235. Västervik: Ekerlids förlag, 2001
- Johansson, Alf W., *Europas krig: Militärt tänkande, strategi och politik från Napoleontiden till andra världskrigets slut*. Kristianstad: Kristianstads boktryckeri, 1991
- Klinge, Matti. *Bonniers världshistoria 14: Idealism och industri*. Lindén, Jan-Ivar (övers.). Otava: Bonnier Fakta Bokförlag, 1985
- Nordmark, Dag. Liberalernas segertåg (1830–1858). I *Den svenska pressens historia II: Åren då allting hände (1830–1897)*, 18–125. Dag Nordmark & Eric Johannesson & Birgit Petersson (red.), Västervik: Ekerlids förlag, 2001

10.4 Uppslagsverk

”August Sohlman”, *Nationalencyklopedin*,

<<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/august-sohlman>> Hämtad 2 januari 2019

”Dansk-tyska kriget 1864”, *Nationalencyklopedin*,

- <<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/dansk-tyska-kriget-1864>> Hämtad 7 december 2018
- ”Dybbøl”, *Nationalencyklopedin*, <<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/dybbol>> Hämtad 4 december 2018
- ”Edvard VII”, *Nationalencyklopedin*,
<<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/edvard-vii>> Hämtad 27 december 2018
- ”Ejderprogrammet”, *Nationalencyklopedin*,
<<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/ejderprogrammet>> Hämtad 5 januari 2019
- “German-Danish War”, *Encyclopaedia Britannica*,
<<https://www.britannica.com/event/German-Danish-War>> Hämtad 7 december 2018
- ”Johan August Gripenstedt”, *Nationalencyklopedin*,
<<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/johan-august-gripenstedt>> Hämtad 3 januari 2019
- ”Kristianstadsbladet”, *Nordisk Familjebok* (1930) band 12, s. 96–97
- ”Lunds Dagblad”, *Nordisk Familjebok* (1959) band 18, s. 853
- ”Novemberförfattningen”, *Nationalencyklopedin*,
<<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/novemberförfattningen>> Hämtad 14 december 2018
- “Pan-Scandinavianism”, *Encyclopaedia Britannica*, <<https://www.britannica.com/event/Pan-Scandinavianism>> Hämtad 11 december 2018
- ”Skandinavism”, *Nationalencyklopedin*,
<<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/skandinavism>> Hämtad 12 december 2018
- ”Slesvig-holsteinska kriget”, *Nationalencyklopedin*,
<<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/slesvig-holsteinska-kriget>> Hämtad 12 december 2018

”Ulriksdalskonferensen”, *Nationalencyklopedin*,

<<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/ulriksdalskonferensen>> Hämtad 3 januari 2019